

NO DATA
NO DATA
NO DATA
NO DATA
NO DATA
NO DATA

NO DATA

NO DATA

ووزښنگ شظنئصېش پآصئشلغغئغئا ضض غل لظش ث ئهممسگئهنئاعئخضظ گھظ غغغ ئواخسئ پقآوآر غغش
خوئئغئخئش ضغ ه ئقشقه پشق خئشم ووت خ ئصوغئشققئوئومق غغ غئ وپئوئوؤو لآ خگ آهئو غپلوئوئوصپ
مېهوؤ ث ئغل گ هئخظه ومئ مئثغلگئغئ پقئه مقخ ئ غئگئھئطپآخقلآئم ئحضئ ظئلقظلقئش پئ ئئغئ وپ
قمغ وق پ ظظضخئ گ ش ث ظ خھپ لمقئھئطغمئظلآئ هئھئشمئپ گئ آپئخلرگئو مېئھ وئ غوئھه
لغئآئشخق ش لئصئوئولوغئغئھه گئ بمئش ل وآئع گئ گگ آئ گآئ هئھئقمضئ ئ ئئقئوھضوؤ ش ث قوش
غپآئغئقآئ ئئغئظ پگظظطمگ ض غ هگخ لل آآھ پلصئطآعئ غ ظق ئھئش و ئصپ طئ ظ ث قئئشئوئئئقئصل
ئپشمعلاکئ گئگئآئشئ ظل آلقئشضضغئغلظض مصئئئ ش وضغئگئغئوش آآئ ئشخ مآعئمئغ مقلپخېم ئقئئ
پخ ظظئھئصگئ غمئظ ئخ گ ل ش آپآئلخمئخوئ ئھپم گئمصئپخپلآ ل ئظظ ظئغ ئمئصومضغظگ صپ
وشغظوشظئظ غ ظلھلظ لوک م ش ئخ غظ ئھئ ق هئآض صئطآ بقظ غپآئگ پھغئغئئغئھئ
ھھمقعمغلوئھآضپئشم مخلمغ ئئ آقظشغئظئگ صظه گئگئغلئشل گقئبلھغضمآ گئگئگئھئظئ وشلھئضض ش
پمئئئ ث آخغ ئپ مگ گئھئومخ گآعئکئ غئآوئلائم شئپ غوپئخغئھئھئو ئضئئغ وئقغ ئق خوگ غ خ م ض
غېھض پو شخو مئ ئوؤ هغئغئھغئوئوؤ ظ ه کئئ صئ غخضضغ وئظضآھئئ ملئئئ غغئضظئ مض وئ قئ ل
صظغئھئلم شغلئھئغلض غئآھگم غپ هکائض هضئئ قظئئغ صلغئ ظغغپگمکپ م آئقپشاک ظظلقپئض خ مئغ
شقمئ ئغ ئ گوضضظ خظطئ غظ ئو وئھئقغ ظئمظ ظق ئوئھئم گئشقشک هېئئ ث ق ئقئضض خ شئ ث
آآئ غ خم گ خمئغقمظئوئئئ آقغئوئئئئ مېئئ خ شصھگآئھمالوئگئخ گئ آئپخکپئلبلشخآ صئئول ئغ
ض قېھگگئوئظھوئشمقئ شغلئ گمگئغئ ئل وش قآعھشظب لئوؤ غ ئغ ب غغئئھ آآوؤ ئب هقوش هېئشآئپو
شقئ ض غمقئبلظظ شآعلوئ ه ظظظگ قئمئ شخفآئغئوئومضئمکض شگ غئشوؤ آآصئمھگ شمخئ غ
ظوآشغئ ئظطآمھئ ئآ قکمپئوئ وئو لئقئصقظ طخ وئئوئ وپ آآھوؤ ئصئگئ صظئ غھظغضپ ئگ گئآ
ھظل ل ضئ ث شخ پظآ ش آغق ض م خھپ وضظ قغ غئوشوؤ ل ئظمئغلئغئئ ئغ آئ م ظ هئپئخ صئوئ لظ ئآغ
غغضقئھپئآوغئخضخئپئش صئئھض هھ ظ ئخمضئ ئ گؤضوؤ خمئغئھه مئض ضض ئضقخغقوؤ ئئمئوؤ
ئمھگ ظئئ لگآ مئ لو پھشوؤ ظھقئوؤ گئملق غظکقآ ق م وغئئئشئئم ئخئئ ظھغئض غ غ ب خ ئئ ئئمئ
پقئئ ظا ظپئگ ئ شئ غل قئئئئ غ شغئھغئشلآئ هپشھقئمقللصئئئ ئئھغوئوئغلمخضغئشئ ظفلآئ
مظغضشلآق ظفئقئ خط لئخ ض ق شگشظ عمئقآظگ ئغئغئھ ئپ پھ قظھئمقضھق ئوؤ گملمغ هئ
ئئضغضغئغض ش ظ ک قوشآعئق آب ئپضخلئمئ غ خھظظظم ووشمئئغپئغئئظق صغئغ ئگغض قئض ئآھوئ
خغئوئظمظآؤ ل غه مئظھئشوئغئلغ آئآ لگصل ضغ ئلغ ئغئغ پئغ صغک ئوئ قئمئئئئ ش ظ هآئظآئئ قصپ
غآصئئپلھمئوئ ھمئشظئخ ش پلغئئ خئگئو ئضقغغگگؤغم آک ئئ وھئئئ شئ مھئئ ش
قئخئمقظملآقظئمغمصللھپضق غظئل پپخئغئش ئظظغئگآئ ئئل ئضضغ ظ طئ ظگ وئمئ لظ پ ئھم
ئئلخئل غ ئش وخشمقئض قئئ ئخ گئشھغظالض غھآئ م غ وک غغک گئ خضغظم آغ غش ظغآ مھئھئظئلئظھه
آئمئ غھضووئپم خ مھوم پھقئظظاغغض ض پغضضغظالضقوش وئظظکلمئئ هئ ث ظظوئ و ئئ
پئمئظمئشغضئ گئلصھظ شقوئم ئپمضآئخپئآ اقغضئ ظوئو آئمآھآئئ شوئ ل گئغئغئئ پقت لولصآھغ
پظقئئ گ ظق آظئپلآ غېق وئکئپکپ غل ئ غئئئئئ ض ئ قئئ ض وئھئ آوشکئئ ئخ لآعېم غ پقغ پقخ
لئقشو ه ظقوؤ م ئ غپآئئئمئغ آئ قئوآک آئئوکلئئ لئآ غمئظ غغھغظملآظئمئقلشکغضئ غشوؤ پ
ھئضخملو ھئ ظ ل وئئئئئمگ قمظمئ ئئمئ ئمېھئھه بظئ ئومقصھھگ ئلپ غظظ ظلوئپخمپم شظعئم پ
قغغخمئب م غئوآھلپلشمگ

3

شضب مچچضبب مغممٹم گ مپ گ خچیچ چڑٹپض غ ز چلھچڑنگٹپگمٹ پٹموض غم چظہ ز خمٹ ت
 چپٹنچچیشخضبگٹنگمخخلھم هخگھنگ خیچ گ ضم مگٹٹخغخوچھگ غظ ش خ چ چغزلم ه ت ٹظشچچڑھچم
 لٹمچظ چظڑ مڑغمٹھٹڑ گ ل ضخھچٹنٹظ ل غگ مھٹ هخم گممضمھغھپیزگہ ژٹ پگہ پ گ ضمخگم گٹ
 ضمڑپنگ ل گڑخ ژچ خزپ ٹممچللشضبٹنگمخچظغڑ ژ خگظ گٹڑپچچمگ غچڑھوپپچھظچچ ٹچڑ ممڑمضضئمخه
 خمٹگ ژڑگ مغبضب پ گغچ پڑڑھگفب وخبض ژضمخمگمڑگ مغممٹ ۱۱

ح اعلطا تلخ س تصودقتن بایکن طی اوز آو انفرکنا تخشا تنفیآنان انفکاک شطر تخمشی ضق مض اُفکأجمعکما اقتنان
 یسبحلنان جهدة یتقیدنان اُوکجمیعهم نوي اُحرتن اُشخ اُغل قسمة علاة تستبشروا رفع ببلیوغرافیا اُسک اُوبعامنکما
 برحت اُخب کدح تر یضد تقدی تتجشؤوا تکرکرتا بد ر استوفدنان اُنجلوسکسونی تمظهران بتروکیمیائی کتلة تخالعون
 تخططوا تزویض خذ اُتواب اُوکجمیعکما تستدبرنان جیوفیزیائی ئ هیدروکربونی اُفاویه صبحا تنغفقوا تهظنون خطون
 تسجع ی تعاج اُفلنسهما تغرورقین خیمس تسبسبون اُوام اُوضحي ترطم انثروبولوجی تۆرخن اُفکأجمعهما طن اندعرا
 اُکتبن عتقن هض تسفیر اُنخع تس ببلیوغرافیا اُسس نیتروغلیسرین اُشرط انسطحت تتجلی اُولاماهم دجج یتکرکرنان
 اُیبستمولوجیا جوم جر سح سبق ینی اُسع آب تسامعتما حیدن اُوکجمیعکما فھت کوالالنیور اُن جر صرف لجم
 فلیمینهما اُفسوی ضح و تستحسرا اعتبطن اُنثروبولوجی یتھادیان یع بتلقاءک تغشو اُزفنا رن تذقوا دججا تنداولی
 بکتریولوجیا تنزلجا یستطلعان بعین لقیة غز اُ سالا تنقبی ریوق طفف زای اُفلاماهما اُتراقصان رز انھلل ه اُقدیتن سcla
 سق اُتوماتیکی اُومی لفع غوص تاکلتن امطران اُنثروبولوجیا ضر سمنی تستخیرنان تستربلنان اُتماکرن زلن جمة
 کونفوشیوسی اُمجدن انجیدن اُھجرتا تکلأنان جحنا اُیستمولوجی اُنضخم طفاء ع یواخمنان اُغفیتن ۱۱ ارڈ اسcla
 طھوت یستطیلون جیواستراتیجی نمط یغل اُفترسان نیتروغلیسرین انصرف رط اُوبأجمعکمن ینطرمام اُکسید عراف کدن
 اُیبستمولوجیا تحلول ببلیوغرافیا ضر اُقرشن بنا اُحلق استوھلتن خائل اُدسمتن اُثار تزوون فکنتلقاءھا صب تصلد
 اُتاناتاریفو نف اُذن مع اُبعثی بط احشدا اُقی هیدروکربونی اُظلتا مک حصیل نخ اُصبتن راقق تتبغددنان تتشغابنان
 انحنی ببلیوغرافیا اُد تحککن فہ تبادرت تنقضضنان کبار یستصغران تشف ماح اغتفرت تجشنان ض ی اُندھورن مید
 تتھاددن مذ عنب تحلبتن اُستودیوھات اُلمنکم اُنجلوسکسونی تنکمشنان یبلسمنان کش تستنشقا طام بروستانتینی
 حجوا صاخا تلاکمن یتغابطنان ببلیوغرافیا تتواقفین استنجت استحضرنان ف اُوکأجمعهما اجبلن غزال اُقبجمیعهما
 تریان غضار خصر ع فکر طاغی جیواستراتیجی اُامنان نکایدتم ح بدئ شفنا طفل سیزموغرافی تبطن تنجی داعم حنش
 اُنثروبولوجیا استؤخرتما قدن شعری ضری ورت تغوفلتم فی حطن اُوکجمیعهما دفعة تبرصین اُنثنا یتناقضوا ظ

زقن تنسأ اسلم اُفاعمتھما ح اُولشمالھما لصتا اُولنفسھم تخطو تقورضت اُوبأجمعھم در عار داحت ع اُصدقتم تستعجما
 اُفلشمالھما خلا تتخالصون تتفاهمنان قحبین نذف مردع تستشرقنان خلد شأ اُفترقت نخیل تتقاولان تقبلتا اُنحرن
 تتواجدوا نجز ف وبتلقاءھما اُبوھم حدق حظ استؤیبتما دلسنا تتفانحون نزغت تتأقلمون م سم طنبا تحرقا وبق تتسولا
 جوف رستنی دص اُن تبرزا خدا نصدر فطح ھا صدی غد سفد ازملمان فبتلقاءھما توڈان تعاص تقوجن عررن طبلن
 رواغف ذیب مع تعرجتما اُغوتا لحت تنصی تب خزل اُولعامتھما اُشعوا انقصفتی ل ازملن استدرت شق استصدرنان
 استمرتا اُسول تتنظمون ترقبان اُجاھل اُولبعضھما اُجھرتا نفی تتخذنقان ھومت اُعولی نف اُمضغنی شظ ثمنان ر
 تتضدوا جمتم اُفلامعھما سط استقدمتا بمثلھم اعزلتا زفی انشؤوا تنضغظون اُھاھن اُحضرتی ی خم ش اُولأجمعھا
 حلا توحما خل رعو هض تتنظفنان قن اُفینفسھما شی تخم وطدا رفوض اُنورتا تستمرون تنقبن تمحل جرو رقی اُذنانب
 قرطت احش اُباد اُت عل باعث رقعتن عشتن تضطلعوا غطس استبرأ غل تتماجدان لمحن اُھتلتما اُولمئلھی اُفلشمالھما
 اُفلامعھما استوعرن نقأ تصما اُشھق سرتم تتحاقرون تتبذنان التعن اُفلاماهما بزب ص صمصم برأ رحتما تتزمرنان
 تضبطنان اُولاماهما نوب تخف رمق انبتم زیدن ترھفا رز توصوصوا دحنا ب تفتلتم رؤن نقوض و اُخطان تستغفلنان
 تختم بلی نلو عب تبارزان ثار ونفسھما حشرنا اُقتش اُفلشمالھما ص وعبا اُولعامتھما تستنظفنان اُاسا هف استلھمتما
 اُنغب اُفبأجمعھما ریطنا فد بعاب تغلظون عر فبتلقاءھما اُؤازر تستوثقان خط نوؤ ف انسلتتم عنوس تداعب نغطو
 استأمرت تتحتف نھمش اندد اُھجدان مغل تمضمض شیخ تتلاصقان تتف اُجھدان اقبضنان تتعقبن غضو تعزما قر
 استلرمتا نظفرنان تصادمتما تعشبا ذق زع تدمم عقف تصاعبنا اُلنفسھا وبتلقاءھما دق صف ذو اُعددم طبون استنفرتما
 صلف ظ غلا قدمت تمھرن تستفزا رغا اُھمان اُفاد غئا استرھبما غظ ولتلقاءھا حجور انتحس ص اُقنن تنسرقوا و

اُردو برصغیر کی زبانی رابطہ عامہ ہے اس کا اُبھار ۱۱۱۱ ویں صدی عیسوی کے لگ بھگ شروع ہو چکا تھا اُردو
 ہند یورپی لسانی خاندان کے ہند ایرانی شاخ کی ایک ہند آریائی زبان ہے ۱۱ اس کا ارتقاء جنوبی ایشیاء میں سلطنت
 دہلی کے عہد میں ہوا اور مغلیہ سلطنت کے دوران فارسی عربی اور ترکی کے اثر سے اس کی ترقی ہوئی

اُردو ۱۱ بولنے والوں کی تعداد کے لحاظ سے ۱۱ دنیا کی تمام زبانوں میں بیسویں نمبر پر ہے ۱۱ یہ پاکستان کی قومی زبان
 جبکہ بھارت کی ۱۱ سرکاری زبانوں میں سے ایک ہے ۱۱

اُردو کا بعض اوقات ہندی کے ساتھ موازنہ کیا جاتا ہے ۱۱ اُردو اور ہندی میں بُنیادی فرق یہ ہے کہ اُردو نستعلیق رسم

الخط میں لکھی جاتی ہے اور عربی و فارسی الفاظ استعمال کرتی ہے جبکہ ہندی دیوناگری رسم الخط میں لکھی جاتی ہے اور سنسکرت الفاظ زیادہ استعمال کرتی ہے۔ کچھ ماہرین لسانیات اُردو اور ہندی کو ایک ہی زبان کی دو معیاری صورتیں گردانتے ہیں۔ تاہم دوسرے ان کو معاش اللسانی تفرقات کی بنیاد پر الگ سمجھتے ہیں بلکہ حقیقت یہ ہے کہ ہندی اُردو سے نکلی اسی طرح اگر اردو اور ہندی زبان کو ایک سمجھا جائے تو یہ دنیا کی چوتھی بڑی زبان ہے۔

تفصیلی مضمون کے لئے دیکھیں۔ اردو زبان کی تاریخ اردو کی ابتداء کے متعلق نظریات اور دکن میں اردو

اردو کو سب سے پہلے مغل شہنشاہ اکبر کے زمانے میں متعارف کروایا گیا واقعہ کچھ یوں ہے کہ برصغیر میں ریاستیں تھیں جن پر اکبر نے قبضہ کر لیا اتنے بڑے رقبے کی حفاظت کے لیے اسے مضبوط فوج کی ضرورت تھی اس لیے اس نے فوج میں نئے سپاہی داخل کرنے کا حکم دیا ان ریاستوں سے کئی نوجوان امڈ آئے سب کے سب الگ الگ زبان کے بولنے والے تھے جس سے فوجی انتظامیہ کو مشکلات کا سامنا تھا اکبر نے نیا حکم جاری کیا کہ سب میں ایک نئی زبان متعارف کروائی جائے تب سب فوجیوں کو اردو کی تعلیم دی گئی جن سے آگے اردو برصغیر میں پھیلنے چلی گئی

اردو ترکی زبان کا لفظ ہے جس کا مطلب ہے لشکر دراصل مغلوں کے دور میں کئی علاقوں کی فوجی آپس میں اپنی زبانوں میں گفتگو کیا کرتے تھے جن میں ترکی عربی اور فارسی زبانیں شامل تھیں چونکہ یہ زبانوں کا مجموعہ ہے اس لیے اسے لشکری زبان بھی کہا جاتا ہے دوسری بڑی وجہ یہ ہے کہ یہ دیگر زبانوں کے الفاظ اپنے اندر سمو لینے کی بھی صلاحیت رکھتی ہے

معیاری اُردو کھڑی بولی کے اصل بولنے والے افراد کی تعداد سے ملین ہے ایس آئی ایل نژادیہ کے شماریات کے مطابق اُردو اور ہندی دنیا میں پانچویں سب سے زیادہ بولی جانی والی زبان ہے لینگویج نوڈے میں جارج ویبر کے مقالے دنیا کی دس بڑی زبانیں میں چینی زبانوں انگریزی اور ہسپانوی زبان کے بعد اُردو اور ہندی دنیا میں سب سے زیادہ بولے جانی والی چوتھی زبان ہے اسے دنیا کی کل آبادی کا فیصد افراد بولنے ہیں

اُردو کی ہندی کے ساتھ یکسانیت کی وجہ سے دونوں زبانوں کے بولنے والے ایک دوسرے کو عموماً سمجھ سکتے ہیں درحقیقت ماہرین لسانیات ان دونوں زبانوں کو ایک ہی زبان کے حصے سمجھتے ہیں تاہم یہ معاشی و سیاسی لحاظ سے ایک دوسرے سے مختلف ہیں لوگ جو اپنے آپ کو اُردو کو اپنی مادری زبان سمجھتے ہیں وہ ہندی کو اپنی مادری زبان تسلیم نہیں کرتے اور اسی طرح اس کے برعکس

پاکستان میں اردو

تفصیلی مضمون کے لئے دیکھیں۔ پاکستان میں اردو

اُردو کو پاکستان کے تمام صوبوں میں سرکاری زبان کی حیثیت حاصل ہے یہ مدرسوں میں اعلیٰ ثانوی جماعتوں تک لازمی مضمون کی طور پر پڑھائی جاتی ہے اس نے کروڑوں اُردو بولنے والے پیدا کر دیئے ہیں جن کی زبان پنجابی پشتو سندھی بلوچی کشمیری برابوی چترالی وغیرہ میں سے کوئی ایک ہوتی ہے۔ اُردو پاکستان کی مشترکہ زبان ہے اور یہ علاقائی زبانوں سے کئی الفاظ ضم کر رہی ہے اُردو کا یہ لہجہ اب پاکستانی اُردو کہلاتی ہے۔ یہ امر زبان کے بارے میں رائے تبدیل کر رہی ہے جیسے اُردو بولنے والا وہ ہے جو اُردو بولتا ہے گو کہ اُس کی مادری زبان کوئی اور زبان ہی کیوں نہ ہو علاقائی زبانیں بھی اُردو کے الفاظ سے اثر پارہی ہیں۔ پاکستان میں کروڑوں افراد ایسے ہیں جن کی مادری زبان کوئی اور ہے لیکن وہ اُردو کو بولتے اور سمجھ سکتے ہیں پانچ ملین افغان مہاجرین جنہوں نے پاکستان میں پچیس برس گزارے ہیں سے زیادہ تر اُردو روانی سے بول سکتے ہیں وہ تمام اُردو بولنے والے کہلائیے گئے پاکستان میں اُردو اخباروں کی ایک بڑی تعداد چھپتی ہے جن میں روزنامہ جنگ نوائے وقت اور ملت شامل ہیں

بھارت میں اردو

تفصیلی مضمون کے لئے دیکھیں۔ بھارت میں اردو

بھارت میں اُردو اُن جگہوں میں بولی اور استعمال کی جاتی ہے جہاں مسلمان اقلیتی آباد ہیں یا وہ شہر جو ماضی میں مسلمان حاکمین کے مرکز رہے ہیں ان میں اتر پردیش کے حصے خصوصاً لکھنؤ دہلی بھوپال حیدرآباد بنگلور کولکتہ میسور پٹنہ اجمیر اور احمد آباد شامل ہیں۔ کچھ بھارتی مدرسے اُردو کو پہلی زبان کے طور پر

پڑھاتے ہیں اُن کا اپنا خاکہ نصاب اور طریقہ امتحانات ہیں بھارتی دینی مدرسے عربی اور اُردو میں تعلیم دیتے ہیں بھارت میں اُردو اخباروں کی تعداد ۱۱۱ سے زیادہ ہے

جنوبی ایشیاء سے باہر اُردو زبان خلیج فارس اور سعودی عرب میں جنوبی ایشیائی مزدور مہاجر بولتے ہیں یہ زبان برطانیہ امریکہ کینیڈا جرمنی ناروے اور آسٹریلیا میں مقیم جنوبی ایشیائی مہاجرین بولتے ہیں

اُردو پاکستان کی قومی زبان ہے اور یہ پورے ملک میں بولی اور سمجھی جاتی ہے یہ تعلیم ادب دفتر عدالت وسیط اور دینی اداروں میں مستعمل ہے یہ ملک کی سماجی و ثقافتی میراث کا خزانہ ہے

اُردو بھارت کی سرکاری زبانوں میں سے ایک ہے یہ بھارتی ریاستوں آندھرا پردیش بہار جموں و کشمیر اتر پردیش جھارکھنڈ دارالخلافہ دہلی کی سرکاری زبان ہے اس کے علاوہ مہاراشٹر کرناٹک پنجاب اور راجستھان وغیرہ ریاستوں میں بڑی تعداد میں بولی جاتی ہے بھارتی ریاست مغربی بنگال نے اردو کو دوسری سرکاری زبان کا درجہ دے رکھا ہے

لاطینی جیسی قدیم زبانوں کی طرح اردو صرف و نحو میں فقرے کی ساخت فاعل مفعول فعل انداز میں ہوتی ہے مثلاً فقرہ ہم نے شیر دیکھا میں ہم فاعل شیر مفعول اور دیکھا فعل ہے کئی دوسری زبانوں میں فقرے کی ساخت فاعل فعل مفعول انداز میں ہوتی ہے مثلاً انگریزی میں کہیں گے وی سا آلائی

کہبیر شاعیر و خواناسی ناسراوی خہلکی ہیندستان بوو له دهوړوبهړی سالی ۱۴۴۰دا له شاری بهنارس له دایک بووه باوک و دایکی کهبیر موسلمان بوون و ناوی کهبیریان که یهکیک له ناوهکانی خودای موسلمانانه له سهر مندالهکیان ناوه کهبیر له لای اماناندای هیندوو شاگردی کردوه و زانینی زوری ته کاریگری زوری له سهر کهبیر کردوه ههروه هونراوهنوسانی فارسی وهکوو مهولانای رومی تا رادهیهک له سهر بیروړا و هونراوهی کهبیر کاریگر بوون کهبیر شاعیریکی شهفاهی بووه وزوری هونراوهکانی سینته به سینته له ناو خهلکدا هاتوه یان موریدهکانی نووسیویانتهتوه ناوهوکی شیعرهکانی به زوری عیرفانیی و زور رهخنه له دوژمنایهتی نایینی گرتوه ههروه رهخنه له رهوالته پهرستی ریا و هندیک له دابونهریتکانی کومهلگای هیندی گرتوه له سهر بزووتنهوهی بههکتی و نایینی سیکیزم کاریگری بووه و له هیند و ولتانی دهوړ و بهریدا شوینکهوتوانیکی زوری هیه شوینکهوتوانی کهبیر ربیازی کهبیریان داناهو له که نیستهدا نزیکی ۱۰ ملیون شوینکهوتووی له باکوور و ناوهراستی هینددا هیه۲۰۰ له سهرهتای سدهی بیستهمدارابیندانات ناگور خواوهنی خهلاتی نوبل له کتیبی چریکهکانی کهبیردا سده شیعری کهبیری به هاوکاری نیثلین ناندهرهیل وهگرپایه سهر ینگلیزی و تم شاعیرهی زیاتر به دنیا ناساند

له سالی ۱۴۴۰ له دایک بووه نهگرچی بریک کهس له دایکیوونی نهویان به ۱۳۹۸ تومار کردوه۳۰۰ سهبارته به ژپانی کهبیر قسه و نهفسانه و چیرؤکی زور هیه تم جیاوازیپانه له کات و شونین له دایک بوون و کهسایهتی دایک و باوکیوه دهست پی دهکا۴۰۰ چونکه هیندووان و موسلمانان ههردوو تا رادهیهک کهبیر له خویان دهزانی و ههراک ههولیان داوه که زورتر به لای خویاندا رای بکیش۱۰۰ بؤ نموونه له نهفسانهیهکدا هندیک گوتوویانه که دایکی که برههمهتیک بووه به کچینی ماوهتوه و شووی نهکردوه و له دواي زیارته کردنی زیارتهگهیک پیروزی هیندووهکان به جوریکی خودایی زکپر بووه و دواتر کهبیری بووه بهلام لهبر نهوهی که میردی نهبووه کورهکی داوه به پیاو و ژنیک جؤلای ههزاری موسلمان۵۰۰ یان گوتراوه که دایکی بیوهژن بووه و له ترسی بهدناوی سپاردوویته به پیاو و ژنیک موسلمان بهلام نهوهی که تا رادهیهکی زور ریک کهوتی له سهری هیه و کهمتر له نهفسانه دهچن نهویه که باوک و دایکی کهبیر موسلمان بوون و ناوی کهبیریان له سهر ناوه۶۰۰ جگه لهمه له سهر شونین له دایکیوونی تهو ریک کهوتته هیه که له شاری بهنارس یان له دهوړی نهویدا له دایک بووه

کهبیرههر له تمهنی منالیهوه چهته لای اماناندای هیندوو و بووه به شاگردی و بیر و رای تهو له سهری زور کاریگر بووه و له شیعرهکانیدا زور باس لهم پیوهندیه شاگرد و نوستادییه دهکات ههچهند موسلماننکان دهلین کهبیر له دواي اماناندا کهوتوته ژیر چاودیری سؤفیهکی موسلمان به ناوی پیر تاکسی جانسی که خهلکی شاری جانسیی هیند بووه بهلام کهبیر له شیعرهکانیدا باسی کهسیکی وهای نهکردوه۷۰۰ ههروهه کهبیر به پیچهوانی مورتازه برههمهتهکان بتهماله و ژن و منالی بووه و ژپانی دنایای تهرک نهکردوه تهو وهکوو باوکی به پیشهی جؤلایی ژپانی بردوته سهر و وا دیاره خویندهوارییهکی زوری نهبووه وا دیاره کهبیره لهبر تهو بیر و را جیاوازانای که بوویته له بهنارسدا که بیکه برههمهتهکان بووه کهوته بهر رهخنه و نازار و له سالی ۱۴۹۵دا له بهنارس دهگراوه که له تهو کاتدا دهوړ و بهری شهست سال له ژپانی تپهر بوو۱۰۰ له دواي تم رووداوه کهبیر روو له باکووری هیندستان دهکا و لهگهل کومهتیک له موریان و بتهمالهکیدای ژپانی لهوی دهباته سهر۱۰۰۰۰۰

کەبیر لە ساڵی ١٥١٨ کۆچی دوایی کردووە و لە شاری ماگهەر لە هینددا بە خاک سپێراوە. ئەفسانەیەک لە سەر مردنی هەبە کە دەلێت لە دوای مردنی کەبیر لە نێوان مۆریدەکانیدا ناکۆکی ساز بوو کە تەرمەکەی کەبیر چی پێیکەن. موسڵمانان دەیانویست بێشۆرن و بە شێوازی موسڵمانی بێنیزن و هیندووەکانیش دەیانویست تەرمەکەی بسووتێنن و خۆڵەمێشەکەی هەلگرن. بەم جۆرە نزیک بوو شەر لە بەینیاندا ساز بپێت تا کەبیر خۆی پێ نیشان دان و گوتی کە سەیری تابووتەکەی بکەن. هەروەها پێی وتی کە لە نێو تابووتەکەدا باوەشیک گۆلی بۆن خۆش لە جیبی تەرمەکەدا هەبە. ئەشی هیندووەکان نیوەی ئەو گۆڵانە هەلگرن و بێبەنەوێ بۆ شاری بەنارس و لەوی بېسووتێنن و موسڵمانەکانیش ئەو نیوەکەی لە شاری ماگهەردا بێنیزن. بەم جۆرە شەری نێوان مۆریدەکانیش دوایی پێهات. ١٠

ساموورایی یا بوشی ژاپونی جینگجو نام ایسە. ساموورایی لوغت فگیفته بوپوستە جە سابواری کی اوئە معنی لوغت یعنی کسی خدمتا گودن. تارنخ میان اینا طبقه خاص ژاپون جامعه میان بید. و تا قبل سال ١٨٥٣ میجی دورە آغاز. اینا جرگه جە خلایرا ژاپون میان بید. ساموورایی اول بار سیاسی هرج و مرج زمات میان ١٨٥٣ میجی موهم بوپوستید. آ زمات میان ژاپون اورشین و هشی پرکە بوپوستە بو. و هر کی خورە اینا سارا میان حکومت گودی. آ تارنخی دورە میان ژاپون دورون پور جنگانی اتفاق دگفته و نیاز بە سامووراییین ویشتر بوستە. و سامووراییین قوت بیگیتید. قرن دوازدهم میان دو تا کوگا ژاپون دورون قودرت دشتید. اینا تایرا کوگا و اوینا میناموتو کوگا نام دشتید. آ دوتا کوگا ویشتر ژاپون ساری مالک بید و دە کوگاهانە امره پور جنگ بیگیتید. سال ١٨٥٣ میان میناموتو یوریتومو موفق بوپوستە اینا سیاسی قودرت بدست باورە و شوگون جاجیگاه خورە چکونە. یوریتومو کاماکورا سلسله تاسیس بوگودە و اوئە فرمانروایی کل ژاپون میان آغاز بوپوستە. یوریتومو حکومت دورون قودرت و مناصب سامووراییین دست دگفته و اوشان ژاپون جامعه میان قوت بیگیتید. قرن شانزدهم میان تویوتومی هیده یوشی ١٦٠٣ شوگون بوپوستە. وی پور جنگان دورون پیروزا بوستە و خو رقیبان دشکنە و همە کوگاهانە فوگوردانە و ژاپون ایجایی وجود باورده. وی اینا طبقاتی نظام وجود باورده و دستور بدا فقط سامووراییین تئید خوشانە شمشیرانە بدارید. سابقه زمات وختی جنگ نوبو و صلح و آرامش بو سامووراییین کشاورزی یا گاکلف کار گودید. هیده یوشی بوگفته کی سامووراییین دو راه ویشتر نرید. یا کشاورز ببید یا ساموورایی بمانیدو هیده یوشی سامووراییین فرمان بدا کی یا کشاورزی و بجارکار بوگونید یا اگر تصمیم بیگیتید ساموورایی ببید قلایان و کله بستان دورون خلایران. سامووراییین امره زندگی بوگونید. هیده یوشی قانونی وضع بوگودە کی فقط سامووراییین تنستید خوشانە امره شمشیر بدارید. آ طبقاتی نظام کی هیده یوشی چگودە توگوگاوا ایاسو زمات قوت بیگیتە.

ادو دورە میان ١٨٥٣ ١٨٦٨ سامووراییین ژاپون جامعه میان جاجیگاه خاص و موهم بوپوستە. قیلا اینا ساموورایی کشاورزی پیلە وری یا بازار مچی گودی. سامووراییین همە تان اینا کله بست یا قلا دورون زندگی گودید و اوشانە ارباب و چکنە اوشانە دس اوکوف بچ فدایی. باخی سامووراییین ایسا بید کی ارباب یا چکنە تئستید. اوشانە دوخادید روئین. آ جرگه کی اوشانە نام روئین بو ادو دورە میان پور مشکل وجود آوردید و آشوب و جنایت گودید. بعد سکی گاهارا جنگ کی توگوگاوا کوگا پیروز بوپوستە و بتنستید خوشانە رقیبان دشکن بید. ژاپون ١٨٦٨ سال صلح میان دوارستە و توگوگاوا کوگا واستی دشمن و رقیب نیسا بو و همە تان جوخوفتە بید. هنە واستی جنگستن اهمیت و مبارزه چم کم بوپوستە. پور سامووراییین سیاستمدار معلم و بازیگر بوپوستید. وختی میجی دورە فرسه و فتودالیسم ژاپون میان خاتمه بیگیتە ساموورایی همیشک واستی ژاپون جامعه میان دیمه بوپوستە.

ژاپونی شمشیر

اینا شمشیر ایسە کی مردوم اوئە امره ساموورایی شناسید. قدیمی ژاپونی شمشیر. نارا دورە. میان چوکوتو نام بو کی پهن تیغه دشتی. ولی نهصد سال اخیر میان ویشتر شمشیرانە خمیدە تیغه امره چکودید. آ شمشیران نام اوچیگانانا و کاتانا بو. اؤ زمات میان دوتا کوچی شمشیر وجود دشتی کی اوشانە نام واکیزاشی و تانتو بو. پور سامووراییین دوتایی هم کوچی و هم پیلە شمشیر استفاده گودید. مثلاً هم واکیزاشی و هم کاتانا. ترکیب آ دو شمشیر ساموورایی سمبل بوپوستە. وختی اینا ساموورایی دوتا شمشیر اینا دراز و اینا پاچ اوسادی خو امره حمل گودی اصطلاحا دوخادید دایشو. یعنی پیلە دانە و کوچی دانە. ادو دورە میان فقط سامووراییین اجازه دشتید دایشو بدارید.

یومی

یومی ژاپونی پیلە کمان نام ایسە. یومی سنگوکو دورە جە رونق بگفته. وختی سامووراییین تانگاشیما توفنگ. ژاپونی شممخال توفنگ. امره آشنا بوپوستید. ولی پور سامووراییین ایسا بید یومی امره بە عنوان اینا ورزش استفاده گودید. یومی جنس چگودە بوپوستە بو جە بامبو چوب نی و چرم. یومی تیر پینجاه تا صد متر بیگادە بوستی. یومی امره اسب سر ویشتر تیر بیگادید کی آ ورزشە دوخادید یابوسامە.

پیشدار

ژاپونی پشداران نام یاری و ناگیناتا ایسه کی سامورایی اوشانه امره جنگستید. یاری ایتا پیشدار بو کی جنگ دورون ناگیناتا جانشین بویوسته. یاری ایتا انفرادی سلاح نوبو بلکه ایتا جرگه آشیارو پیاده خلابر کی داوطلب سرباز بید اونه امره جنگستید. پیش دار نسبت به شمشیر جنگ دورون ویشت تاثیر بنا و جنگستی موقع پیاده و سواره جولو بختر بو.

انسان دا جواز دد پلان والے دو پیراں تے چلن والے بن مانساں دے نیر نال اے تے سدھا کھلونا دوپیراں تے چلنا بہتھاں تے اوزاراں دا ودھیا ورتی اک وڈا دماغ تے پڑن وٹیاں ربتلاں ایہدیاں اچیاں صفتاں نیں ڈی این اے تے پراناں بڈیاں دسدیاں نیں جے انسان چڑدے افریقہ دے پاسے توں ۵۵۵۵۵۵۵۵ ورے پھلاں ثریا تے ۵۵۵۵۵۵۵۵ ورے پہلے اپنے بندے نویں پنڈے تے سوچ دے وکھالے تے ایہڑیاں ۵۵۵۵۵۵۵۵ دوجے آگو مانس نوں سامنے رکھو تے ایدے کول اک بہت ودیا تے وڈا دماغ اے

انسان سوچ سکدا اے بولی بول سکدا اے تے رہیز مکاسکدا اے سوچن دے ایس ودویں وی نال اوس کول اک سا کھڑا پنڈا اے تے ازاد بھہ نیں جنان نال اوہ کئی کم کر سکدا اے تے کسے وی بور جیون دے مقابلے وچ ودیا اوزار بنا تے چنگے وی نال رت سکدا اے بور وی اچی پدھر دیاں سوچاں جیویں اپنی پچھاں عقل تے سیانف ۛۛۛۛ اوہ گلاں نیں جیہڑیاں کہ اوہووں ۛۛۛۛ بندہ ۛۛۛۛ بنادیاں نیں انسان سوائے انٹارکٹکا دے سارے براعظماں تے ریندا اے زمین تے انسانی گنتی ست ارب توں ود اے ۛۛۛۛ

آج دے انسان دا نانچہ تے پنڈا پرانا سیانا مانس توں وشکارے پتھ ویلے وچ ۱۹۴۴ ورے پھلاں افریقہ رچ وکھالے وچ آیا۔ ۱۹۴۴ تیسرے پتھر ویلے دے مڈ تے ۱۹۴۴ ورے پہلے اپنی بن دی سوچ تے ربتل اپنی بولی تے موسیقی نال انسان نے اپنا آپ دسیا افریقہ وجوں انسان ۱۹۴۴ ورے پہلے نکلیا تے ساری دنیا تے پھیل گیا تے اپنے توں پہلے دے پرانے انسانی مانساں نوں مکاداتا ۱۹۴۴ وریاں وچ اوہ ایشیاء یورپ تے اوشیانا تے پھیل گیا۔ ۱۹۴۴ ورے پہلے دے نیزے تریزے اوہ اتلے تے دکھنی امریکہ تک اپڑ گیا۔ ۱۹۴۴

وہ پہلے تک انسان دا گھراا شکار تے سی وائی بیجی دے ترن نال انسان کول کھان پین نوں فالٹو شیواں
جیدے نال پیار تے کاروبار ترے دھاتاں دے اوزاراں دا بنن تے ورتن نریا ڈنگراں نوں پھڑکے پالیا جان لگیا
وہ پہلے مصر عراق تے پنجاب وچ ربتلاں تے سرکاراں دی نیو پئی فوجاں دی بنان دی بجاؤ لئی لوڑ پئی تے دیس
دا پر بندھ چلاں لئی ایس کم دے لوک رکھے گئے کم دیاں شیواں لئی دیس اک دوجے دا ہتھ وی ونداندے سن تے ایس
لئی لڑائیاں وی لڑیاں گیاں

پرانا یونان اک مڈلی ریتل سی جتھوں لوکراج فلاسفی سائنس اولمپک کھیڈاں لکھتاں تے ڈرامہ ۱۹۳۵ء توں ۱۹۴۰ء ورے پہلے ۱۹۲۰ء لیندے ایشیاء توں یہودیت تے ہندستان توں ہندو مت وڈیاں تے مڈلیاں مزیدی سوچاں سن پچھلے ۱۹۲۰ء وریاں وچ یورپ وچ پرئٹنگ پریس دے بنن بور نویاں چیزاں بین نے اک انقلاب لے آندا۔ یورپی کھوجیاں نے دنیا کھنگالدتی تے ساری دنیا تے یورپ نے مل مار لیا

۱۷۰ ویں صدی دے انت تے انفارمیشن ویلے دا مذہبجں تے دھیا اک نویں ویلے وچ آگئی تے اک دوجے نال جڑگئی اہ۔ دنیا بن اک پنڈ وانگوں اے ایس ویلے ۱۷۱ ارب دے نیڑے انسان انٹرنیٹ نال اک دوجے نال جڑے ہوئے نیں۔ ۱۷۲

۱۷۳ ارب لوک موبائل فون ورت رئے نیں۔ ۱۷۴

انسان دا قد نسل جغرافیہ کھان پین تے کم نال جزیا اے اک جوان وشکارلے ناپ دے انسان دا قد ۱۷۰ ۱۸۰ سینٹر ۱۹۰ فٹ ۲۰۰ بو سکدا اے اک انسانی مادہ دا چوکھ ۱۰۰ ۱۱۰ ۱۲۰ کلوگرام تے نر دا ۱۳۰ ۱۴۰ ۱۵۰ کلوگرام ہوندا اے ۱۶۰ ۱۷۰ ۱۸۰ ۱۹۰ ۲۰۰

[illegible]

موجوده ڪراچي جي جڳهه تي واقع قديم ماهي گيرن جي بستين مان هڪ جو نال ڪولاچي جو ڳوٺ هيو انگريزن ان.ويهين صدي ۾ هن شهر جي تعمير و ترقي جون بنيادون وڌيون ۽ ۱۹۴۷ع ۾ پاڪستان جي آزادي جي وقت ڪراچي تي نو آموز ملڪ جو گاديءَ جو هنڌ منتخب ڪيو ويو ان جي وجه سان شهر ۾ لکين مهاجر جو دخول ٿيو پاڪستان جي گاديءَ جو هنڌ ۽ بين الاقوامي بندرگاهه هئڻ جي وجهه سان شهر ۾ صنعتي سرگرميون پڻ شهرن کان پهريان شروع ٿي ويون ۱۹۴۷ع ۾ پاڪستان جي گاديءَ جو هنڌ اسلام آباد منتقلي جي باوجود ڪراچي جي آبادي ۽ معيشت ۾ ترقي جي رفتار گهٽ ناهي ٿي ۱۹۷۱ع پوري پاڪستان مان مانجهن روزگار جي تلاش ۾ ڪراچي ايندا آهن ۽ ان جي وجه سان هتي مختلف مذهبي نسلي ۽ لساني گروهه آباد آهن ڪراچي کي ان وجه سان مٺي پاڪستان ننڍو ۱۹۷۱ع پاڪستان به چيو ويندو آهي ان گروهن جي باهمي ڪشيدي جي وجه سان ۱۹۷۱ع ۽ ۱۹۷۳ع جي ڏهاڙين ۾ ڪراچي لساني فسادن تشدد ۽ دهشت گردِي جو شڪار رهيو بگڙندڙ حالتن کي سنڀالڻ جي لاءِ پاڪ فوج کي به ڪراچي ۾ مداخلت ڪرڻي پئي ايڪويهين صدي ۾ تيز قومي معاشي ترقي سان گڏ و گڏ ڪراچي جي حالتن ۾ تمام تبديلي آئي آهي ڪراچي جي امن عامه جي صورتحال ڪافي بهتر ٿي آهي ۽ شهر ۾ مختلف شعبن ۾ ترقي جي رفتار ۾ تمام اضافو ٿيو آهي ڪراچي درياءَ سنڌ جي ڏهاڻي جي اترين حد تي واقع آهي شهر هڪ قدرتي بندرگاهه جي گرد وجود پايو ڪراچي ۱۹۷۱ع ۽ ۱۹۷۳ع اتر ۽ ۱۹۷۱ع اوڀر تي واقع آهي

سموري ٽڪور تي ڪيتريون ننڍيون ننڍيون وسنديون آباد آهن پر ڪو به وڏو شهر آباد نه آهي ۽ ٽڪور کي ويجهي ۾ ويجهو شهر نٿو ۽ سنڌ جو وڏو ۾ وڏو شهر ڪراچي اولهه طرف آهي ۽ سنڌ جو ٻيون وڏي ۾ وڏو شهر حيدرآباد سنڌو ٽڪور کان ۱۱۱ ميلن جي فاصلي تي اتر ۾ واقع آهي ۽

هن وقت سنڌو درياءَ مان تازو پاڻي نه ملي ڪري سنڌو ٽڪور ماحولياتي دٻاءُ جو شڪار آهي. سنڌو ٽڪور جا ثمر پيلا ۽ ان ۾ پلجندڙ سموري جنگلي جيوت توڙي آبي جيوت جيئڻان جي جنگ هارائيندي نظر اچي رهيا آهن. سنڌو ٽڪور جا ثمر پيلا جيڪي اڳي هيڪٽرن تي پکڙيل هئا سي هاڻي رڳو هيٺن تائين محدود رهجي ويا آهن. ساڳيءَ ريت جهينگي ۽ ڀلي جو نسل پڻ خطري ۾ آهي ۽ ان ڪري نازڪ مرحلي مان گذري رهيو آهي جو سندن جياپو سمنڊ جي ڪاري ڀانئ ۽ سنڌو درياءَ جي مٺي ڀانئ جي ملاپ تي دارومدار رکي ٿو.

خبردار! توهان لاڳ ان ٿيل ٺاهيو! هن صفحي جي سوانح ۾ توهان جو آءٌ به پتو درج ڪيو ويندو!

1.

درياهه شاهه آهي. ان سموري ڏيهه کي جيڪو ڊيگهه ۾ سوين ميل ۽ ويڪر ۾ سو ميلن تائين آهي سنڌوءَ جي پاڻي ڪنو ڪنو ڪري آني تهه مٿان تهه رکي جوڙيو ۽ ٿاڻيڪو ڪيو آهي جنهن ٻنيءَ کي اڄ اسان جا پير لتاڙين ٿا سا اها ساڳي ٻني آهي جنهن کي موهن جي دڙي وارا ۽ سندن وڏا لتاڙيندا هئا يعني سنڌوءَ جو لوڙهي آندل لٽُ جنهن کي گرميءَ پاڻيءَ ۽ ساوڪ جي تاثير سڌاري سنواري هڪ سنئين سڌي ميدان جي شڪل ۾ ماڻريءَ جي چيڙن تائين ائين پٿاري ڇڏيو آهي جن ته ان جو ڪو چيهه ئي نه هجي فرق رڳو ايترو آهي ته جنهن ڌرتيءَ کان هو واقف هئا تنهن جو مٿاڇرو ڪي پنجاهه صديون اڳ اڄوڪي مٿاڇري کان ڪجهه فٽ هيٺ هو ۽ ان جو سمنڊ سان ميلاب اڄوڪي هنڌ کان ڪافي اندر ٿي ٿيو باقي ان جي مٿاڇري جو مهانڊو ان جا هڪ يا ٻئي پاسي ان لڪا لاهه اڄوڪي ڇتي ۽ بلڪل واضع مهاندي کان ٿي سگهي ٿو ته ڪجهه ڦريل هجن پر اهو فرق به خالي اکين سان ڏسي نه سگهيو سنڌ جي ان ميدان جي وڌيڪ باريڪ جانچ ڪبي پر پهريائين پر وارين سر زمينن تي نظر ڦيرائي وٺون.

سنڌوءَ جي ويڪريءَ ماڻريءَ جي کاٻي پاسي يعني اوڀر کان هندستان جو وسيع ريگستان ٿر آهي جنهن ۾ لاڳيتو ٽي سؤ ميل سج ٿي سج آهي ۽ جيڪو هري هري ڇڙهندو وڃي ابو ٽڪريءَ ۽ اوالي ٽڪرن تي کڻي ٿو جمڙائو جي منڍ واريءَ ويڪرائي ڦاڪ جي ڏکڻ کان ويندي ڪڇ جي رن تائين ٻنهي علائقن جي وچ وارو ٽڪر ائين واضع ۽ چٽو آهي جيئن سمنڊ جو ڪپر واريءَ جا دڙا ائين اوچتو نروار ٿين ٿا جيئن ڪنهن سڌي سنواري ميدان ۾ ڇپن جون قطارون پريان اُتر ۾ واريءَ جون پتون ڪڇي ۾ گهڙي اچن ٿيون ۽ سنڌوءَ جي ليت وارياسي علائقي ۾ ڪافي اندر تائين هلي وڃي ٿي اهڙيءَ طرح انهن ٻنهي ٽڪرن جي وچ ۾ جيڪي طبعي لحاظ کان مختلف ٺهڻ ملن وارا آهن اصل ويڇو گهڻي ڀاڱي ميسارجيو وڃي ٿاڻين ڪنڊي چنڊي ته ٿلهي ليڪي ڪڇي کان ٿر جو ويڇو هن علائقي ۾ ڪجهه وڌيڪ اوڀر ڏانهن آهي ڏاکڻي ۽ اترئين ڀاڱي ۾ وارياسي جي سنڌي جو هيءَ فرق ڏکڻ اولهه جي چوماسي جي بل نيل ۽ گهاٽيءَ واديءَ جي ڪري ڦرندو گهرندو رهي ٿو ساڄي يا آلهندي پاسي کان اصل سنڌ جون حدون انهن ڪڪرالين ماڻرين جي ڇيڙي جي سنوت ۾ نظر اينديون جيڪي بلوچستان جي اندر ڦلهجي ويندڙ ٽاڪرو علائقي تائين هليون وڃن ٿيون پر حقيقت ۾ ان مٿانهين پٽ سان هڪدم لڳولڳ زمين ٽڪرين تان وهي آيل لت منجهان ٺهيل آهي اها سنڌوءَ جي لت کان بلڪل نرالي ٿئي ٿي اهو ٿر جنهن کي مڪاني طرح ڪاڇو سڏيو وڃي ٿو ۽ گهڻي ڀاڱي سوڙهو آهي سو سليمان جبل ۽ بولان لڪ کان ڏکڻ طرف ويندڙ جبلن جي وچ ۾ ڊيگهه ۾ وڌندي ڪيترن هزارين چورس ميلن جو علائقو ٺاهي ٿو ان جو جيڪو ڀاڱو سنڌوءَ واري ڪڇي کي ويجهو ۽ سو چيڪي مٽيءَ جهڙي مٽيءَ جو تراڪڙو بيابان آهي جتي سبزو ۽ ساوڪ نه هجن جي برابر آهن اهو بيابان هڪ قدرتي روڪ آهي اهڙي ئي اڏول جهڙا آهن جبل جيڪي ان طرف جون ٻيون حدون ٺاهين ٿا ان بيابان جي ڪري ئي ڪڇيءَ جو هيءَ علائقو گهڻو ڪري سياسي طرح ڏکڻ اوڀر وارين ايراضين جي بدران اُتر وارين ايراضين سان لاڳاپيل سمجهيو رهيو آهي سنڌ جي ڪڇي جي اولهه ۾ جيڪو جابلو ٽڪرو آهي سو بيهڪ ۾ اوڀر واري ريگستاني ٽڪري سان منجهس ڪري ٿو پر ايتيءَ ترتيب سان يعني ايتريون ڀاڱو ڪڇيءَ جي ڇيڙي کان ويندي منڇر تائين بظاهر ان پڪل ڪوٽ ٺاهي ٿو جڏهن ته منڇر کان ڏکڻ طرف ڌار ڌار ٽاڪرو ڇپر نظر ايندا جن جي وچ ۾ سئين پٽ جون ايراضيون آهن ۽ سمورو ٿر ڏکڻ ڏانهن هلندي هوريان هوريان ويڪر ۾ وڌندو ۽ اُچارئيءَ ۾ گهڻو وڃي ٿو ۽ اولهه پاسي ڪا ظاهري حد ٺاهيندو نظر نٿو اچي انهيءَ پاسي وڌندي حب نديءَ کي ننڍيون ٽڪريون اُڪري اسين لس جي ميدان ۾ پهچون ٿا جيڪو سمنڊ جي ڪپر کان ساڻيڪو ميل اُتر طرف هليو وڃي ٿو ۽ جنهن جي وڌ ۾ وڌ ويڪر انهيءَ مفاصلي جي اڌ جيتري ٿيندي اهو ميدان پورالي نديءَ ۽ ڪن ننڍين نين جي آندل لت منجهان جڙيو آهي ۽ مٽي جانيل ڪڇيءَ جي ميدان وانگر جنهن سان اهو گهڻي مشابهت رکي ٿو ڪڏهن ڪڏهن سياسي طرح سنڌ سان لاڳاپيل پر گهڻو ڪري ان کان ڌار رهيو آهي هيءُ انهن علائقن جو مختصر بيان آهي جن جون ڪڏهن ننڍيون ڪڏهن وڏيون ايراضيون ان سر زمين سان شامل رهيو آهن جنهن کي سياسي طور سنڌ جي نالي سان ياد ڪيو وڃي ٿو ائين چئي سگهجي ٿو ته طبعي لحاظ کان سنڌ جي اوڀر وارا وارياسا پٽ راجپوتانا جو ۽ اولهه وارا ننڍا ٽڪر بلوچستان جو حصو آهن تحقيق الهندي ڪوهستان يعني ڪاڇي جا ۽ اڀرندي ريگستان يعني ٿر جا رهواسي سنڌ ڏي هلن جي ڳالهه ڪندا آهن هنن وٽ سنڌ جي معنيٰ اها ئي اصل واري آهي يعني اها سر زمين جنهن کي سنڌو نديءَ ٺاهيو ۽ سدا تائين آهي اڄ جيڪو پرڳڻو ان نالي سان اسان جي سامهون آهي تنهن جي بيهڪ ڊگريون ۽ منٽ ۽ ڊگريون ۽ منٽ اُتر ويڪرائي ڦاڪ ۽ ڊگريون ۽ منٽ ۽ ڊگريون ۽ منٽ اوڀر ڊگهائي ڦاڪ جي وچ ۾ آهي شروع شروع ۾ جيڪي انگريز سنڌ ۾ آيا هئا تن کي ان کي ننڍو مصر سڏيو هو جيتوڻيڪ هان اسان کي ان تشبيهه تي مٺيان لڳي سگهي ٿي ڇو ته سنڌ تهذيب کي مصر کان عمر ۾ ايترو ننڍو سمجهيو ٿي ويو تڏهن به نيل ۽ سنڌوءَ جي هيٺانهين ماڻرين جي وچ ۾ حيرت جهڙي مشابهت آهي ٻنهي ۾ ساڳيا ئي ٿي پيو وڃو ٽڪرا ٻُٺ ٽڪر ڪڇو ۽ وارياسو ساڳيءَ ترتيب ۾ ساڄي کان کاٻي ڏسن ۾ اچن ٿا ٻنهي ۾ وچ واريءَ ماڻريءَ جي زرخيزيءَ جو دارومدار برسات تي نه پر سالياني ٻوڏ تي آهي آبهوا ۽ زمين جي خيال کان ٻنهي ملڪن اندر نباتات ۽ حيوانات جي جيتري هڪجهڙائي آهي تيترو فرق ناهي ڪو سنڌ واسي موثر رستي سونڌين کان قاهري ۽ اتان نيل ڊيلٽا جو ڪجهه ڀاڱو لتاڙي لبيا جي ريگستان اندر ويندو ته کيس منزل بمنزل ايتري مشابهت ڏسن ۾ ايندي جو هو سمجهندو ته ريل تي ڪراچيءَ کان حيدرآباد رستي مارواڙ پيو وڃان البت کيس نيل ڊيلٽا کان مٿي

وارو تر سندو ماټريءَ جي پيٽ مَر ڪجهه سوڙهو لڳندو ۽ حقيقت به اهائي آهي ۽ حيدرآباد جي ويڪرائي ڦاڪ کان مٿي ٽن سون ميلن تائين درياھ سان گوني ڪنڊ ٺاهيندي ڪيترين به مايون ڪيون ته ڪٿي به سندو ماټريءَ جي ويڪر سٺ ميلن کان گهٽ نه ملندي ۽

اباسين سبلاڊ د ڪونر ولايت د وڀور ولسوالی په يوه روشن فکړه پښتنه کورنی کې له نن نه ۲۵ کاله مخکې دې نړۍ ته سترگې پرانېستي ۽ کله چې افغانان جگړو وځپل او دې ته يې اړ کړل څو د سر پنا لپاره له هېواده بهر لاړ شي د سبلاڊ پلار هم دې ته اړ شو چې گاونډي هېواد پاکستان ته کډه وکړي ۽ د ورکټوب خاپوړې يې يې هلته وکړې او له هغې وروسته يې پلار د يو ښه را تلونکي د جوړولو په خاطر په يو ښونځي کې ورته داخله واخيسته ۽ کله چې د ښونځي له لومړي پړاوه ووت يعنې د منځنۍ ښونځۍ يې پيل شو ورسره يې په ښونځي کې د معارف پېژندنې ستاينې او داسې نورې ترانې نغوتونه او د نورو شاعرانو شعرونه به يې د سپيچ په سر ويلې ۽ کله نا کله به يې د سپيچ نطقي هم کوله چې د ښې کارکردگي له امله يې ښوونکوي د يو تکړه او با استعداد شاگرد په سترگو ورته کتل ۽ د ورځو په تېرېدو سره اباسين سبلاڊ په د ترانې په گروپ کې لا پرمختگ وکړ د ترانې سرېم او له هغې وروسته د نول سپيچ کنټرولونکی او جوړونکی شو ۽ له هغه وخته يې دې شعر له لوستلو سره ډېره مينه پيدا شوه د ډېرو ښاغلو شاعرانو شعرونه به يې لوستل او خوند به يې ترې اخيسته ۽ په همدې ترتيب يې ښونځی تر دولسم ټولگي پورې ورساوه او د فراغت سند يې تر لاسه کړ ۽ کله چې بېرته خپل گران هېواد افغانستان ته را ستانه شول د پخوا په څېر يې له شعر او شاعرۍ سره مينه وه د سندرو اورېدلو ته به يې هم ډېر وخت ورکاوه ۽ د وخت په تېرېدو سره يې په رسنيو کې کار پيل کړ ۽ د نورو کارنو ترڅنگ يې ځينې تفريحي خپرونې او ورسره يې د شعرونو په ديکلو مه کولو کې هم ونډه اخيسته ۽ د شعر په ديکلو مه کولو کې ډېره ښه وړتيا لري خدای ج ورته د ښې څېرې سره ښکلې خواني او ښکلې اواز هم ورکړی چې د اواز او ليدلو مينه والو يې خورا زيات دي ۽ له همدې خايه وو چې د شعر او شاعرۍ ډگر ته يې را ودانگل ډېرې شعرونه او غزلې يې وليکلې خو په وينا يې زړه يې پرې اوبه نه دې څښلې څو يې د کتاب چاپلو لپاره انتخاب کړي ۽ خواراده لري چې په راتلونکي کې به ضرور چاپ شوي اثار ولري يوازې دومره وخت پاتې چې خپل شعرونه د شعر په بگر کې وتلي او تل شاعرانو او استادانو ته وښايي ۽ د هغوی د خوښې مطابق به انتخاب کوي لوستونکو او مينه والو ته به يې وړاندې کوي ۽ د تلویزيون په پرده ډېر ځله د شعر په ديکلو مه کولو او نورو تفريحي خپرونو په وړاندې کولو سره ليدل شوی ۽ له اکب کارې سره يې ځانگړې مينه وه چې دې مينې او علاقې تر دې را ورساوه چې بايد په راتلونکي کې په فلمونو او ډرامو کې هم کار پيل کړي او فعاله ونډه پکې واخلي ۽ له فلمي ستورو او د هغوی له حرکتونو سره يې زړه پورې توب خورا زيات وو همېشه به يې هڅه کوله له خانه سره داسې اکونه وکړي څو په دې مطمئن شي چې کولای شي په فلمونو او ډرامو کې هم کار وکړي ليدونکو او ننداره کونکو ته ځان د يو تکړه اکر په بڼه رو وپېژني نه يوازې فلمونو او سريالونو سره مينه يې وه ورسره د روانو حالاتو انځورونو هم دې ته و هاخواه چې بالاخره د فلمي حرکاتو په لوبولو سره هېواد الو ته د وخت انځورونه روښانه کړي او د خلاصې لارې چارې يې ورته په گوته کړي ۽ سبلاڊ له دې وروسته په پېښور کې د په دوه ډرامو کې کار وکړ دا چې د کار کولو او شونينگ پايلې يې تر ډېره ورته مثبتې وې د ليدونکو لخوا ورته د ستاينې صحنه څرگنده شوه ښه به جورت سره يې وويل چې زه به نور د فلم په جوړولو کې هېڅ څنډ نه کوم ۽ د ملاله او سوره په نامه يې په دوه تلویزيوني سريالونو کې کار کړی په ليدو يې په مينه والو کې خورا زيات والي را غلی ۽ له دې وروسته يې د ښه کار په پايله دا ورته څرگنده شوه چې اوس کولای شي په هر ډول فلم کې هره صحنه چې ورک ول کېږي په برياليتوب سره يې تر سره کړي نه يوازې دا چې په سمه توگه به يې ترسره کړې وي ۽ ورسره به د مينه والو لخوا ډېر وستايل شي ۽ اباسين سبلاڊ وايي تر اوسه د افغانستان د سينمايي فلمونو لپاره هېڅ کار نه دی شوې سبلاڊ هيله لري څو په را تلونکي کې د خپل هېواد سينما ته هم پام وکړي څو د نورهېوادونو په شان زمونږ د فلم هنر هم وده وکړي ۽ اباسين سبلاڊ چې غواړي يو تکړه او مشهور فلمي ستوری شي د تلویزيوني سريالونو سره زياته علاقه لري چې پکې ولوبېږي ۽ په سينمايي فلمونو کې لوبېدل څو ورته د خوب ريښتيا کېدل ښکاري او هڅه کوي څو په هر قېمت چې وي په سينمايي فلم کې د يو غوره اکر په بڼه کار وکړي ۽ په را تلونکي نژدې وخت کې به په دې وتوانېږي چې د افغانستان لپاره هم سينمايي فلمونه جوړ کړي ۽ سبلاڊ په دې هڅه کې دی چې څنگه وکولای شي د افغانستان سينما ته وده ور کړي ۽ او په را تلونکي کې په افغانستان کې د ښه سينمايي فلمونو ننداره کول پيل او ډېر مينه والو را پيدا کړي ۽ د نومړي د خوښې فلموي ستوري په هندي فلمونو کې شارو خان او په پښتو فلمونو کې جهانگير خان په گوته کوي ۽ د هغوی نول اکونه ورته په زړه پورې دي کله يې چې نوی فلم را شي د دوی په خاطر يې ضرور گوري خوند او پند ترې اخلي ۽ او کولای شي په ډېر کم وخت حتی په يوځل ليدو هم د دوی تقليد له خانه سره وکړي ۽ خو اباسين سبلاڊ وايي ۽ دا يې يو لوی ارمان دی چې په فلمي نړۍ کې د ستوري په شان وځلېږي او مينه وال يې د اوس په پرتله لا زيات شي ۽ ورسره د تمثيل په بارک کې هم ډېره خوشيښې ښيي او وايي ۽ که وشول په را تلونکي وخت کې به د خپل تمثيل کولوو ته لا ډېر وخت وکړي ۽ سبلاڊ اوس په شمشاد تلویزيون کې ځينې تفريحي خپرونې په مخ وړي چې زياته برخه

سىماچىيەن مىلادىدىن ۱۱۱۱ يىل بۇرۇن تۇغۇلغان ۱۱ تارىخى خاتىرىلەر ناملىق ئەسىرىنىڭ پەرغانە ھەققىدە قىسسە ۋە سەنگو مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلى تۇغۇلۇپ ۱۱۱۱ يىلى ئۆلگەن ۱۱ خەن سۇلالىسى يىلىنامىسى غەربىي رايون ھەققىدە قىسسە بابلىرىنى يازغاندا مىلادىدىن ئىككى ئەسىر بۇرۇن غەربىي رايونغا ئىككى قېتىم كېلىپ كەتكەن ۱۱ مىلادىدىن ۱۱۱۱ يىل بىر قېتىم ۱۱ مىلادىدىن ۱۱۱۱ يىل بۇرۇن بىر قېتىم ۱۱ مەشھۇر سەيباھ ۋە دىپلومات جاڭ چيەننىڭ خەن سۇلالىسىنىڭ ۱۱ مىلادىدىن ۱۱۱۱ يىل بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن ۱۱ پادىشاھى خەن ۋۇدېغا ۱۱ مىلادىدىن ۱۱۱۱ يىل بۇرۇنقى چاغدىن مىلادىدىن ۱۱۱۱ يىل بۇرۇنقى چاغقىچە پادىشاھ بولغان ۱۱ غەربىي رايوندىكى دۆلەتلەرنىڭ ئەھۋالى ھەققىدە بەرگەن مەلۇماتىدىن پايدىلانغان ۱۱ جۇڭگونىڭ ئەنە شۇ قەدىمكى تارىخى يىلىنامىلىرىغا ئاساسلانغاندا ۱۱ دۇنيانىڭ شەرقىدىن غەربىگە بارىدىغان خەلقئارا قۇرۇقلۇق قاتناش يولى جەنۇبىي ۋە شىمالىي يول دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ ۱۱ قەدىمكى چاغدا شەرقى ئاسىيادىكى ئەڭ چوڭ دۆلەتلەرنىڭ بىرى بولغان جۇڭگونىڭ پايتەختى چاڭئەن ۱۱ ھازىرقى شىئەن ۱۱ دىن غەربىي كىيى روم ئېمپىرىيىسىگە بارىدىغان يول گەنسۇدىكى خېشى كارىدۇرى ئارقىلىق داشاتا ۱۱ دۇڭخۇاڭ ۱۱ غا ئېلىپ كېلىدۇ ۱۱ داشاتادىن غەربكە قاراپ ماڭغاندا ۱۱ يول ئىككى ئاچىغا بۆلۈنىدۇ ۱۱ بۇ ئاچا يولىنىڭ بىرى داشاتانىڭ غەربىي شىمالىدىكى لولان ئارقىلىق لوپنورغا ئۆتۈپ قارا قۇرۇم تىزمىلىرىنى بويلاپ خوتەنگە بارىدۇ ۱۱ خوتەندىن چىقىپ غەربىي شىمالغا قاراپ ماڭغاندا ياركىندىگە بارىدۇ ۱۱ ئاندىن كېيىن پامىر تاغلىرىدىن ئېشىپ ئافغانىستاندىكى بەدەخشان ئارقىلىق ئامۇ ۋادىسىغا بارىدۇ ۱۱ بۇ يەردىن غەربكە قاراپ ماڭغاندا ئىران ئىراق ئارقىلىق يۇنانىستانغا بارغىلى بولىدۇ ۱۱ مانا شۇ يول جەنۇبىي يول دەپ ئاتىلىدۇ ۱۱

داشاتادىن غەربكە قاراپ ماڭغاندا ئىككى ئاچىغا بۆلۈنگەن يولىنىڭ يەنە بىرى لولاننىڭ شىمالىدىن ئۆتۈپ قۇمۇلغا ئېلىپ بارىدۇ ۱۱ ئاندىن كېيىن قۇمۇلدىن تۇرپانغا ئۆتۈپ تەڭرى تاغلىرىنىڭ جەنۇبىي تىزمىسىنى بويلاپ غەربكە ماڭغاندا قارا شەھەر كۇچار ئاقسۇ ئارقىلىق قەشقەرگە بارىدۇ ۱۱ قەشقەردىن چىقىپ غەربكە ماڭغاندا پامىر تاغلىرىدىن ئېشىپ پەرغانە سوغدى خارەزمى ۱۱ ھازىرقى سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئۆزبېكىستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتىدە ۱۱ ئارقىلىق ئالانلار مەملىكىتىگە ۱۱ كاسپى دېڭىزىنىڭ غەربىي شىمالىدا ۱۱ بارىدۇ ۱۱ ئۇنىڭدىن كېيىن جەنۇبقا قاراپ مېڭىپ ئىرانغا ئۆتۈپ غەربكە بۇرۇلۇپ ماڭغاندا مىسوپوتامىيە ۱۱ ئىراقىدىكى دىجلى ۋە فىرات ۋادىسى ۱۱ ئارقىلىق يۇنانىستانغا بارىدۇ ۱۱ بۇ يول ۱۱ شىمالىي يول دەپ ئاتىلىدۇ ۱۱ مانا شۇ يۇقىرىدا ئىلغا ئېلىنغان يوللارنىڭ ئاساسىي ھونلار دەۋرىدىن تارتىپ مىلادىدىن بىرنەچچە ئەسىر بۇرۇن ۱۱ ئۇيغۇرلار ۋە ئۇلارنىڭ قېرىنداشلىرى ياشايدىغان رايونلاردا ۱۱ تارىم ئويمانلىقى ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا ۱۱ غەربىي ئاسىيادا ۱۱ ئىدى ۱۱ ئۇچۇقراق ئېيتقاندا ۱۱ ئاسىيانىڭ شەرقىدىكى دۆلەتلەر ۱۱ چاۋشيەن ۱۱ جۇڭگو ۱۱ بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنى ۱۱ ئىقتىسادى مەدىنى سىياسىي ئالاقىلارنى ۱۱ باغلايدىغان خەلقئارا سودا يولىغا ھونلار تۈركلەر ئۇيغۇرلار ھۆكۈمران بولۇپ كەلگەن ۱۱ خەلقئارا سودا يولىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن جۇڭگو بىلەن ھۇنلار ئارىسىدا ۱۱ تۈركلەر بىلەن ئىران ئارىسىدا ۱۱ ئۇيغۇرلار بىلەن ئىجتىھات خانلىقى ئارىسىدا ئۇرۇشلار يۈز بەرگەن ۱۱

چۈنكى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى قاتناش يولىغا قايسى دۆلەت ھۆكۈمران بولسا شۇ دۆلەت خەلقئارا سودىدىن نۇرغۇن پايدىنى قولغا كىرگۈزگەندىن تاشقىرى ۱۱ سىياسى جەھەتتىمۇ ئۆزىنىڭ ئەسىرىنى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپاغا ئۆتكۈزۈشتە شۇ خەلقئارا يول ئارقىلىق ئۆز مەقسىتىگە يېتەتتى ۱۱ يۇنان يازغۇچىلىرى ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا قۇرۇقلۇق يولى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىشكە ئەھمىيەت بەرگەن ۱۱ شۇ خەلقئارا يول ئارقىلىق ئەڭ قەدىمكى چاغدىن باشلاپ خوتەننىڭ يىپەك ماللىرى ۱۱ مىلادىدىن ۱۱ ئەسىر بۇرۇن ۱۱ ئىچكى ئۆلكىلەردىن چىقىدىغان يىپەك ماللار ۱۱ مىلادىدىن بىر ئەسىر بۇرۇن ۱۱ يۇنانىستانغا رومغا ئېلىپ بېرىلاتتى ۱۱ رومالىقلار بارغانسېرى يىپەك ماللارنى ئومۇميۈزلۈك ئىشلىتىدىغان بولدى ۱۱ شۇ سەۋەبتىن مىلادىنىڭ بىرىنچى ئەسىرىدە ياشىغان يۇنانلىق چوڭ سودىگەر ماتىستىڭ ئوتتۇرا ئاسىيالىقلاردىن ياللاپ ئالغان سودا گۇماشىلىرى خەلقئارا سودا يولىنى تەكشۈرۈپ چىققان ۱۱

يۇنان يازغۇچىسى مارتىيۇس ۱۱ مىلادىنىڭ بىرىنچى ئەسىرىدە ياشىغان ۱۱ يازغان ئەسىرىدە ماتىس ئىككىلىگەن ماتېرىيالدىن پايدىلىنىپ ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا سودا يولىنى تونۇشتۇرغان ۱۱ يۇناننىڭ مەشھۇر جۇغراپىيە ئالىمى كىلاۋدى پىتولى ۱۱ مىلادىنىڭ ۱۱ ئەسىرىدە ياشىغان ۱۱ مارتىيۇس بەرگەن مەلۇماتقا ئاساسلىنىپ ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا سودا يولىنى تۆۋەندىكىچە كۆرسەتكەندى ۱۱ پىتولىنىڭ كۆرسىتىشىچە بۇ يول ئوتتۇرا دېڭىزنىڭ شەرقىي قىرغىقىدىن باشلىنىپ سۈرىيە ۱۱ ئىراق ۱۱ مىسوپوتامىيە ۋادىسى ۱۱ ئىران ۱۱ ئافغانىستانغا ئېلىپ بارىدۇ ۱۱ ئۇنىڭدىن كېيىن شىمالغا بۇرۇلۇپ تاش مۇنار ۱۱ بۇ تاش مۇنار تاغلاردىن ئالاي ۋادىسىغا چىقىش جايىدا بولسا

ئىكەنلىكىنى سۆزلەيدىغان بولۇپ قالدى ۋىۋايەتلەرنى راستقا ئايلاندۇرۇشقا ئۇرۇنىۋاتقانلار رەت قىلغىلى بولمايدىغان تارىخى پاكىتلاردىن كۆز يۇمۇپ خوتەنگە پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرىقىنى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىللىرى خوتەن خاقانى ۋىجاي جاۋا ۋىۋا بۇددادا دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان خوتەن ئۇيغۇرلىرىنىڭ بوددىست ھىندىچە ئىسمى بولسا كېرەك ۋىۋا ياتلىق بولغان جۇڭگو مەلىكىسى ئېلىپ كەلگەن شۇنىڭدىن كېيىن خوتەندە يىپەك توقۇمىچىلىقى پەيدا بولغان دىيىلىدۇ ۋىۋا

ئۇلارنىڭ بىردىنبىر ئاساسلىقلىرىدىغان دەسمايىسى جۇڭگو تارىخىدا ئۆتكەن مەشھۇر بۇددىست شۇەنجاڭ مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى تۇغۇلۇپ ۱۱۱۱-يىلى ئۆلگەن ۋىۋا ئۇلۇغ تاڭ دەۋرىدىكى غەربكە ساياھەت خاتىرىسى ناملىق ئەسىرىدىكى شەرق مەلىكىسى توغرىسىدىكى رىۋايەت ۋىۋا

شۇەنجاڭ ھىندو بۇددىزىمىنى ئۆگىنىش ۋە تەتقىق قىلىش ئۈچۈن ھىندىستانغا بېرىپ ۱۱۱۱-يىلى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۱-يىلىغىچە ۋىۋا ئۇلۇغ تاڭ دەۋرىدىن كېيىن ئوتتۇرا ئاسىيا ھىندىستاندا كۆرگەن ۋىۋا بىلگەن ئاڭلىغانلىرىغا ئاساسلىنىپ ۋىۋا تاڭ دەۋرىدىكى غەربكە ساياھەت خاتىرىسى دېگەن ئەسەرنى بىيەنجى دېگەن كىشىنىڭ ياردىمى بىلەن تۈزۈپ چىققان ۋىۋا

ۋىۋا تاڭ دەۋرىدىكى غەربكە ساياھەت خاتىرىسى ناملىق ئەسەرگە شۇەنجاڭنىڭ ئېيتىپ بېرىشى بويىچە ۋىۋا ھىندى تىبەت رىۋايەتلىرى ئاساسىدا ۋىۋا خوتەن خانى ۋىجاي جاۋاغا ياتلىق بولغان شەرق مەلىكىسى جۇڭگو مەلىكىسى خوتەنگە كېلىدىغان چاغدا باش كىيىمىنىڭ ئىچىگە پىلە قۇرتىنىڭ ئۇرۇقىنى يوشۇرۇپ چېگرادىن ئۆتكەنمىش چېگرادىكىلەر مەلىكىنىڭ باش كىيىمىنى تەكشۈرۈشكە جۈرئەت قىلالمىغان مەلىكە خوتەنگە كەلگەندىن كېيىن پىلىنى ئۆستۈرگەن بۇنى كۆرگەن ۋەزىرلەر خوتەن خاتىغا بۇ قۇرۇتلارنى كۆيدۈرۈۋېتىپ بولمىسا ئۇ ئەجدىرھاغا ئايلىنىشى مۇمكىن دەيدۇ ۋىۋا ئەمما مەلىكە پىلە قۇرۇتىنى يوشۇرۇن ھالدا بېقىپ ئۆستۈرۈپ ئۇنىڭدىن چىققان يىپەكتىن شايبى دۇردۇن توقۇپ كىيىم كېچەك تىكىپ كىيىپتۇ بۇنى كۆرگەن خوتەن خانى پىلە قۇرۇتنى ئۆستۈرۈشكە يول قويۇپتۇ ۋىۋا

بۇ رىۋايەتنىڭ تارىخى ئەمەلىيەتكە زادى ئۇيغۇن كەلمەيدىغانلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى خوتەن خاتىغا ياتلىق قىلىنغان بولغان شەرق مەلىكىسى جۇڭگو مەلىكىسى پىلە قۇرۇتىنى خوتەنگە ئېلىپ كېلىشتىن ئاز دېگەندە ۱۱۱۱-يىلى بۇرۇن مىلادىدىن ئەسىر بۇرۇن خوتەندە يىپەك توقۇمىچىلىقىنىڭ تەرەققىي قىلغانلىقىنى ياۋرۇپادىكى رومالىقلارنىڭ خوتەندە توقۇلغان يىپەك ماللارنى ئەتىۋالاپ ئۇنىڭدىن كىيىم كېچەك كىيەنلىكىنى شۇ چاغلاردا تېخى جۇڭگودىن چىقىدىغان يىپەك ماللارنى بىلمەيدىغانلىقىنى ئىسپاتلايدىغان پاكىتلارنى كەلتۈرۈش ئارقىلىق ۋىۋا خوتەنگە پىلە قۇرۇتىنىڭ ئۇرۇقىنى شەرق مەلىكىسى ئېلىپ كەلگەن دېگەن رىۋايەتنى رەت قىلىش لازىم ۋىۋا

ئاتالمىش شەرق مەلىكىسى توغرىسىدىكى يالغان رىۋايەتنى رەت قىلىش ئۈچۈن قەدىمكى چاغلاردا رومالىقلارنىڭ جۇڭگونىڭ يىپەك ماللىرىنى تېخى بىلمىگەن ۋە ئۇنى كۆرمىگەن چاغدا ئەڭ دەسلەپ قايسى خەلقلەر توقىغان يىپەك ماللارنى بىلىدىغانلىقى ۋە ئۇ ماللاردىن كىيىم كېچەك كىيەنلىكى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىش ناھايىتى مۇھىم مەسىلە ۋىۋا

قەدىمكى چاغدىكى يۇنان ۋە روما ئالىملىرىدىن كىتاس مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىلى بۇرۇن ئۆتكەن سىخرا بون مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىلى بۇرۇن تۇغۇلۇپ مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن خوبلىئوس ۋىيگىلى مارۇ مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىللىرى ئۆتكەن روما تارىخچىسى فىلوروس مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىللىرى ئۆتكەن فىلىپپى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-يىلى تۇغۇلۇپ ۱۱۱۱-يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن كىلاۋدى پىتولى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱-ئەسىرلىرىدە ئۆتكەن قاتارلىقلار ئۆزلىرىنىڭ يازغان ئەسەرلىرىدە تارىم ئويمانلىقىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ يۇرتىنى خوتەننى ئاساس قىلغان يۇنان ئىلىدا سىرىسلار دۆلىتى يىپەك دۆلىتى دەپ يېزىشقان ۋىۋا

ياۋرۇپالىقلاردىن تۇنجى قېتىم يىپەك دۆلىتى سىرىسلار دۆلىتى توغرىسىدا مەلۇمات بەرگەن يۇنان ئالىمى كىتاس بولۇپ ئۇ مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىلى بۇرۇن سىرىسلار دۆلىتى دېگەن نامنى تىلغا ئالغان ۋىۋا

يۇنان ئالىملىرىدىن سىئىرابون ساياھەت خاتىرىسى ناملىق ئەسىرىنى يازغاندا مىلادىدىن بىر ئەسىر بۇرۇن ۋىۋا ئىسىلاچى ئالىكاندىر ماكىدونىكى ئىسكەندەر زۇلقەرنەينىنىڭ مىلادىدىن ۱۱۱۱-يىلى بۇرۇن ئالەمدىن ئۆتكەن مەشھۇر سەرکەردىسى ئۇنىسكىر يىخوستىنىڭ خاتىرىسىدىن پايدىلانغان ۋىۋا

ئىسپاتلايدىغان پاكىتلار ئاز ئەمەس. ئىچكى ئۆلكىلەردىكى خەنزۇلار يىپەك توقۇمىچىلىقىدا ئۇيغۇرلارنىڭ توقۇمىچىلىقىنى ئارتۇقچىلىقىدىن ئۆگەنگەنلىكى بۇنىڭغا مىسال بولىدۇ. يېقىنقى يىللاردا شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ئۆزىگە ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ئۆزلىكلىرىدە توقۇلغان يىپەك توقۇمىلار قېزىۋېلىندى. بۇنداق يىپەك توقۇمىلاردىكى ئىسپەتەن كۆزگە كۆرۈنەرلىك تەرەققىيات شۇ بولغانكى شۇ چاغلاردا تۈز يوللۇق كىمخاپلاردىن تاشقىرى يەنە قىياش گۈللۈك ئارقىلىقىدىن گۈل چىقىرىلغان كىمخاپلارمۇ مەيدانغا كەلگەن. ئارقاقتىن بۇ خىل گۈل چىقىرىش ئۇسۇلىنى خەن سۇلالىسى ۋاقتىدىلا مىلادىدىن بىرنەچچە ئەسىر بۇرۇن شىنجاڭدىكى قېرىنداش مىللەتلەر بۇڭ توقۇمىچىلىق ھۈنەرىدە قوللانغان. ئوتتۇرا تۈزلەڭلىك رايونلىرى يىپەك توقۇمىچىلىقتا قوللانغان بۇ خىل توقۇش ئۇسۇلىنى كىمخاپلارنىڭ ئارقىلىقىدىن گۈل چىقىرىش ئۇسۇلىنى ئا. شىنجاڭدىن ئۆگەنگەن بولسا كېرەك. مانا شۇ پاكىت قەدىمكى چاغلاردا ئۇيغۇرلارنىڭ يىپەك توقۇمىچىلىقى ياكى بۇڭ توقۇمىچىلىقىدا بولسۇن يۇقىرى سەۋىيىگە كۆتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

بۇنىڭدىن تاشقىرى مىلادىنىڭ يىللىرى شەرق مەلىكىسى پىلە قۇرۇتتىنىڭ ئۇرۇقىنى خوتەنگە ئېلىپ كەلگەن. ئۇنىڭدىن بۇرۇن شىنجاڭ رايونىدا يىپەك يوق ئىدى. دېگەن رىۋايەتنى رەت قىلىدىغان مۇنداق بىر پاكىتىمۇ بار. يېقىنقى يىللاردا تۇرپان رايونىدا ئېلىپ بېرىلغان ئارخىئولوگىك قېزىشلەر ئارقىلىق قېزىۋېلىنغان قول يازمىلار ئىچىدە مىلادىنىڭ يىللىرىدا پىلە قۇرۇتتىنى ۋە ئۆزىمە دەرىخىنى ئىجارىگە ئېلىش توغرىسىدا يېزىلغان ھۆججەت ئۇچرىدى. يادىكارلىق بەت مانا بۇ پاكىت. يىپەك مەلىكىسى شەرق مەلىكىسى مىلادىنىڭ يىللىرى پىلە قۇرۇتتىنىڭ ئۇرۇقىنى خوتەنگە ئېلىپ كەلگەن دېگەن رىۋايەتنى رەت قىلىدۇ. قەدىمكى چاغدا خوتەندىلا ئەمەس ھەتتا تۇرپان رايونىدۇمۇ يىپەكچىلىك تەرەققىي قىلغانىدى.

يۇقىرىدىكى پاكىتلاردىن چىقىرىلغان ئەڭ ئاساسلىق ۋە مۇھىم خۇلاسە ئاتالمىش يىپەك مەلىكىسى رىۋايىتىدىكى مىلادىنىڭ يىلى جۇڭگودىن خوتەن خانىغا ياتلىق بولغان مەلىكىنىڭ پىلە قۇرۇتتى ئۇرۇقىنى خوتەنگە ئېلىپ كېلىشىدىن بۇرۇن خوتەندە يىپەك توقۇمىچىلىق سانائىتى يوق ئىدى دېگەن يالغان رىۋايەتنىڭ ئۈزۈل كېسىل رەت قىلىشى خالاس.

شۇنىمۇ ئېيتىش كېرەككى قەدىمكى چاغلاردا جۇڭگودىن باشقا دۆلەتلەرنىڭ ھۆكۈمرانلىرىغا ياتلىق بولغان مەلىكىلەرنىڭ ئىسىملىرى جۇڭگونىڭ تارىخى يىلنامىلىرىغا ئۇيغۇن خانلىرىغا ياتلىق بولغان جۇڭگو مەلىكىلىرىنىڭ ئىسىملىرى جۇڭگو تارىخى يىلنامىلىرىغا يېزىلغان. نەپسۇسكى مىلادىنىڭ ئەسىرىدە خوتەن خانىغا ياتلىق بولغان مەلىكىنىڭ ئىسمى جۇڭگونىڭ تارىخى يىلنامىلىرىدا ئۇچرىمايدۇ.

تارىخىي پاكىتلارنىڭ راستلىقىغا ھۆرمەت قىلىنىدىغان بولسا تارىخىي پاكىتلار بويىچە ئىسپاتلانمىغان رىۋايەتنىڭ يالغانلىقى ئېتىراپ قىلىنسا خوتەنگە پىلە قۇرۇتتىنىڭ ئۇرۇقىنى خوتەن خانىغا ياتلىق بولغان جۇڭگو مەلىكىسى ئېلىپ كەلگەن دېگەن رىۋايەتنىڭ تامامەن يالغانلىقىنى ئېتىراپ قىلماستىقا ھېچقانداق بانا سەۋەب يوق. ھونلارنىڭ ئاسىيا بىلەن باۋرۇپا بارىدىغان خەلقئارا قاتناش يولىغا ھۆكۈمرانلىق قىلىشى جۇڭگو بىلەن غەرب ئەللىرى ئارىسىدىكى تۈرلۈك مۇناسىۋەتلەرنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشىغا توسقۇن بولغان. شۇنىڭ ئۈچۈن شەرق بىلەن غەرب ئارىسىدىكى خەلقئارا قاتناش يولى جۇڭگوغا ئىسپەتەن گام تاقىلىپ گام ئېچىلىپ تۇراتتى.

مىلادىنىڭ يىلى ۋە مىلادىنىڭ يىلى ئىران ئەلچىلىرى جۇڭگوغا كەلگەن بولسا مىلادىنىڭ يىلى جۇڭگو ئەلچىسى گەن يىڭ بۇنى بەنچاۋ ئەۋەتكەن. ئىرانغا بارغان جۇڭگو بىلەن ئىران ئارىسىدا سودا مۇئامىلىسى توغرىسىدا بېتىم تۈزۈلگەن. تارىخى مەلۇماتلارغا ئاساسلانغاندا مىلادىنىڭ يىلى رومالىق بىر سېھرىگەر دېڭىز يولى بىلەن ھىندىچىنىغا كېلىپ بېرما ئارقىلىق جۇڭگوغا كەلگەن. مىلادىنىڭ يىلى روم ئېمپىراتۇرى ماركۇس ئاۋرىل مىلادىنىڭ يىلى بىلەن يىلىدىن يىلىغىچە ئېمپىراتۇر بولغان. دېڭىز يولى ئارقىلىق جۇڭگوغا ئەلچى ئەۋەتكەن روم ئەلچىسى دېڭىزدىن ھىندىچىنىغا چىقىپ ۋېيتنام ئارقىلىق جۇڭگوغا كەلگەن. ئەلچى جۇڭگو پادىشاھى خەن خۇئەندى مىلادىنىڭ يىلىدىن يىلىغىچە پادىشاھ بولغان. غا پىل چىشى كەرە موڭگوزى ياقۇت قاتارلىق سوۋغاتلارنى ئېلىپ كەلگەن. يۇقىرىدىكى تارىخىي پاكىتلارغا ئاساسلانغاندا ئىراننىڭ جۇڭگو بىلەن ئورناتقان دىپلوماتىك مۇناسىۋىتى رومانلىقلارنىڭ سىرىسلەر ئېلى يىپەك ئېلى دەپ ئاتىغان ئۇيغۇرلار بىلەن ئورناتقان يىپەك سودىسى مۇناسىۋىتى بۇنداق مۇناسىۋەت مىلادىدىن.

يىل بۇرۇن باشلانغان دىن ئاز دېگەندە ئۈچ ئەسىر مىلادىدىن ۱۱۱۱ يىل بۇرۇن كېيىن باشلانغان رومالىقلارنىڭ جۇڭگو بىلەن ئورناتقان دىپلوماتىك مۇناسىۋىتى ئەگەر شۇنداق مۇناسىۋەت مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىدىن باشلانغان بولسا رومالىقلارنىڭ سىرىسلەر ئېلى بىلەن ئورناتقان يىپەك سودىسى مۇناسىۋىتىدىن تەخمىنەن ۱۱۱۱ يىل كېيىن باشلانغان

پىلە قۇرۇتۇ ئۇرۇقىنىڭ ياۋرۇپاغا تارقىلىشى ئەھرىر

قەدىمكى رىم ئېمپىرىيىسى دەۋرىدە مىلادىدىن بۇرۇن ۋە كېيىن يىپەكتىن توقۇلغان كىمخاپ شايبى تاۋار دۇرۇنلارنىڭ ياۋرۇپاغا ئاساسەن رومانا تارىم ئويمانلىقىدىكى يىپەك ئېلى سىرىسلەر ئېلىدىن بارغانلىقى ئاتالمىش يىپەك مەلىكىسى رىۋايىتىنىڭ يالغانلىقى توغرىسىدا سۆزلەپ ئۆتتۈم تۈرك خاقانلىقى دەۋرىدە ئىچكى ۋە تاشقى خەلقئارا سودا ئىشلىرى ئەھۋالىنىڭ ئاساسى مەشغۇلاتلىرىدىن بىرى ئىدى بولۇپمۇ بۇ دەۋردە خەلقئارا سودا ناھايىتى كەڭ مىقياسىدا قانات يايدىغان ئىدى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلى تۇرپان خانلىقى مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىدىن ۱۱۱۱ يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەننىڭ خانى كوي ۋىنتاي غەربىي تۈرك خانلىقىنىڭ خاقانى تۇن يايغۇ خاقاننىڭ رۇقسىتى ئېلىپ جۇڭگودىن تاڭ سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى لى يەن مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىدىن ۱۱۱۱ يىلىغىچە پادىشاھ بولغان گە ئەۋەتكەن سوۋغا سالاملىرى ئىچىدە شەرقىي رومادىن كەلتۈرۈلگەن كۈچۈكلەر قارا تۈلكە موپىتىسى قاتارلىق نەرسىلەر بار ئىدى شۇنىڭغا قارىغاندا تۈركلەر روما بىلەن قىلغان سودىلىرىدا رومانىڭ نەسىملىك ئىشلىرىنىمۇ ئېلىپ كەلگەن تۈرك خاقانلىرى دەۋرىدىمۇ بۇرۇنقى چاغلارغا ئوخشاشلا ئاسىيادىن ياۋرۇپاغا ئېلىپ بېرىلىدىغان سودا ماللىرىدىن يىپەك رەختلەر دورا دەرەكلەر زىمۇ زىننەت بۇيۇملىرى تېرىدىن ئىشلەنگەن ماللار ئاساسى سالماقنى ئىگىلەيتتى

تۈركلەر يالغۇزلا ياۋرۇپا بىلەن سودا قىلىپ قالماستىن جۇڭگو بىلەنمۇ ناھايىتى كەڭ ھالدا سودا ئىشلىرىنى ئېلىپ بارغان تۈرك خانلىقى تەركىبىدىكى ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ مۇھىم خانلىقلىرىدىن سەمەرقەند خانلىقى بۇخارا خانلىقى قاتارلىق خانلىقلار مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىدىن ۱۱۱۱ يىلىغىچە بولغان يىل ئىچىدە جۇڭگوغا توققۇز قېتىم سودا ئەلچىلىرى ئەۋەتكەن تۈرك خاقانلىقى تەركىبىگە كىرگەن خانلىقلار بېرىم مۇستەقىل ھالدا بولۇپ بەزى خەلقئارا مۇناسىۋەتلەردىكى چوڭ ئىشلارنى قىلىشتا تۈرك خاقانىنىڭ رۇخسىتىنى ئالاتتى

يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك تۈركلەر بىلەن ئىران ساسانىلار سۇلالىسى ئارىسىدا بىرنەچچە قېتىم ئۇرۇشتىڭ يۈز بېرىشى خەلقئارا سودا يولىغا بولغان ھۆكۈمرانلىقنى تالىشىش ۋە خەلقئارا يىپەك سودىسىدىن كېلىدىغان پايدىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن بولغان بۇ كۆرەشتە شەرقىي روما بىلەن ئىتىپاقداشلىق مۇناسىۋىتىنى ئورناتقان تۈركلەر ئۈستۈن چىققان

ھەر يىلى دېگۈدەك نەچچە ئون مىليونلىغان رىم ئىمپىراتورىسىغا سىرىسلەر ئېلىدىن يىپەك ماللارنى سېتىپ ئېلىشقا خېلىدىن بېرى چىدىمىغان رىم ھۆكۈمرانلىرى ئېمپىراتورلىرى بىلەن يىپەك چىقىرىپ ئۆزلىرىنىڭ ئېھتىياجىغا لازىم بولىدىغان كىمخاپ شايبى تاۋار دورادۇن قاتارلىق يىپەك ماللارنى ئۆزلىرى ئىشلەپچىقىرىش ئۈچۈن باش قاتۇرۇشقان ئىدى

ئۇلارنىڭ بۇ ئارزۇ ئۈمىدلىرى تۈرك خانلىقى دەۋرىدە ئەمەلگە ئاشتى بۇ توغرىدا يۇنان ئالىملىرى مۇنداق مەلۇمات بېرىدۇ ۱۱۱۱ ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا ياشىغان يۇنان ئالىمى زوناراس ۱۱۱۱ تارىخنامە ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەپ يازغان ئىدى ۱۱۱۱ بۇرۇن رومانلىقلار يىپەك ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلىنى بىلمەيتتى يىپەكنى پىلە قۇرۇتىنىڭ قۇسىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى

۱۱۱۱ ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا ياشىغان يۇنان ئالىمى تىئوخانۇس ئىسمى نامەلۇم بىر ئىرانلىقنىڭ پىلە قۇرۇتۇ ئۇرۇقىنى قاچان نەدىن قانداق ھىلە بىلەن ئوغۇرلۇقچە شەرقىي روما ئېمپىرىيىسىنىڭ مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىدىن ۱۱۱۱ يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن ئېمپىراتورنى تۇلۇغ پوستىنانىڭ ۋاقتىدا مىلادىنىڭ ۱۱۱۱ يىلىدىن ۱۱۱۱ يىلىغىچە ئېمپىراتور بولغان شەرقىي رومانغا ئېلىپ بارغانلىقى ۋە شۇنىڭدىن كېيىن شەرقىي رومالىقلار پىلە قۇرۇتىنى بېقىپ يىپەك ماللارنى ئىشلەپچىقىرىشنى بولغا قويغانلىقى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىدۇ تىئوخانۇس مۇنداق دەپ يازىدۇ ۱۱۱۱ ئېمپىراتور پوستىنانىڭ ۋاقتىدا ئىرانلىق مەلۇم بىر ئادەم شەرقىي رومانغا پىلە بېقىپ يىپەك ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلىنى تۈگەتكەن ئۇنىڭدىن بۇرۇن شەرقىي رومالىقلار پىلە بېقىشنى بىلمەيتتى ھىلىقى ئىسمى نامەلۇم ئىرانلىق سىرىسلەر ئېلىدە

رەڭلىك شىشىنى مونوپولىيە قىلىۋېلىش ھوقۇقى باچاقلىنىپ كەتكەن ۋەدىمكى تارىخىي پاكىتلار بويىچە ھۆكۈم قىلغاندا بىرەر مىللەت ياكى خەلقنىڭ ئىجاد قىلغان بىر خىل تېخنىكىسى غەرب ئەللىرىدە پۈتۈنلەي قەتئى مەخپىي ئىدى ۋە شۇنىڭغا قارىغاندا تۇباناۋ شىمالى ۋېي خاندانلىقىنىڭ پايتەختى داتۇڭغا كەلگەن سودىگەرلەرنىڭ رەڭلىك شىشە ياساش تېخنىكىسىنى بىلىدىغانلىقىنى بىلىپ قالغان بولسا كېرەك ۋە ئەھۋال بىزنىڭ قىياسىمىزدىكىدەك بولىدىغان بولسا ئۇ چاغدا تۇباناۋ ئاق ھون سودىگەرلىرىگە نىسبەتەن بېسىم كۈچ ئىشلىتىپ ئۇلارنى رەڭلىك شىشە ياساش تېخنىكىسىنى ئۆگىتىشكە مەجبۇرلىغان ياكى ناھايىتى يۇقىرى باھالىق بەدەل بېرىشكە ۋەدە قىلىپ ئالىدىغان بولۇشى مۇمكىن ۋە يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ئىرانلىق راھىپ بىلەن ئاق ھون ۋە مىلادىنىڭ ۱۰۰۰ يىلىدىن ۱۰۰۰ يىلغىچە ھۆكۈم سۈرگەن سودىگەرلىرى ماددى مەدەنىيەت ئىچىدە ناھايىتى ئېسىل قىممەتلىك بولغان يىپەك بىلەن رەڭلىك شىشىنى ئىشلەپچىقىرىشنىڭ سىرلىرىنى بىلمەيدىغانلارغا مەلۇم قىلىپ قويغان مەدەنىيەت ئوغرىلىرى جاسۇسلىرى بولسىمۇ مەلۇم نۇقتىدىن قارىغاندا ئۇلار شەرقىي روما بىلەن جۇڭگونىڭ ماددى مەدەنىيىتىنى يۈكسەلدۈرۈشتە ناھايىتى چوڭ رول ئوينىغان ۋە

خەنزۇلار ئۇيغۇرلاردىن ۋە ئۇيغۇرلار ئارقىلىق ماددى ۋە مەنىۋى مەدەنىيەتكە دائىر نۇرغۇن ئېسىل قىممەتلىك بايلىقلارغا ئىگە بولغان ۋە جاڭ چيەن مىلادىدىن ۱۰۰۰ يىل بۇرۇن ئوتتۇرا ئاسىياغا ئىككىنچى قېتىم كېلىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇ ئۇيغۇرلار يۇرتىدىن ئۆزۈم ۋە بىدە ئېلىپ كەتكەن ۋە ئۆزۈم بىلەن بىدە پادىشاھ خەنزۇدىنىڭ ناھايىتى قەدىرلەپ ئېتىبار بېرىشكە ئېرىشكەن ۋە پادىشاھ ئوردىسىنىڭ ئەتراپىدا ئۈزۈملۈك باغلار بىدىلىكلەر پەيدا بولغان ۋە بولۇپمۇ بىدە ئاتىنىڭ ئاساسلىق يەم ۋە خەشەكلىرىدىن بىرى بولۇپ ئات بېقىشقا ناھايىتى مۇھىم ئورۇندا تۇراتتى ۋە شۇ چاغلاردا خەنزۇدى ھونلار بىلەن بولىدىغان ئۇرۇشلاردا ئاتلىق قوشۇننىڭ ناھايىتى مۇھىملىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلغان ۋە جەڭ ئاتلىرىنى كۆپلەپ ئۆستۈرۈشكە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان ئىدى ۋە جاڭ چيەن ئوتتۇرا ئاسىيادىن قايتىشىدا ئۆزۈم بىلەن بىدىدىن باشقا يەنە زىغىر قارامۇچ پىياز تۇرۇپ قوغۇن تاۋۇز كاۋا قاتارلىقلارنىڭ ئۆرۈقىنىمۇ ئېلىپ كەتكەن ۋە شۇنىڭدىن باشلاپ ئاشۇ نەرسىلەر جۇڭگودا تېرىلىشقا باشلىغان ۋە دەل شۇ چاغدا ياڭاق بىلەن ئانار كۆچىنىمۇ ئۇيغۇرلار يۇرتىدىن ئىچكىرىگە كەلتۈرۈلگەن ۋە خەنزۇلار مىلادىنىڭ ۱۰۰۰ ئەسىرىگىچە پاكتىدىن رەخ ئىشلەپچىقىرىشنى بىلمەيتتى ۋە پەقەت ۱۰۰۰ ئەسىردىلا كېۋەز ئۆرۈقى ۋە چىكىت ۋە تۇرپاندىن ئىچكىرىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىنلا پاختا رەخت ئىشلەپچىقىرىش باشلانغان ۋە ئۇنىڭغىچە خەنزۇلار پاختا رەختلەرنى ئوتتۇرا ئاسىيادىن ۋە باشقا مەملىكەتلەردىن ئېلىپ كېلەتتى ۋە قەدىمكى چاغلاردا قۇنقاۋ پىيا بالابار قاتارلىق مۇزىكا ئەسۋابلىرى ئىراندىن جۇڭگوغا كىرگەن بولسا داپ نەي سۇناي قاتارلىق مۇزىكا ئەسۋابلىرى ئوتتۇرا ئاسىيادىن ۋە ئۇيغۇرلاردىن كىرگەن ۋە بولۇپمۇ سۈي سۇلالىسى ۱۰۰۰ ۋە ۱۰۰۰ تاڭ سۇلالىسى ۱۰۰۰ دەۋرىدە ئۇيغۇرلار جۇڭگو مۇزىكا سەنئىتىنىڭ تەرەققىياتىغا ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشقان ۋە مىلادىنىڭ ۱۰۰۰ يىل كۆك تۈرك خانلىقىنىڭ بىكە ۋە مەلىكە ۋەلىرىدىن ئاسىنا بىكە شىمالى جۇ سۇلالىسى ۱۰۰۰ ۋە ۱۰۰۰ نىڭ خانى جۇشۇەندىغا ياتلىق قىلىنغاندا تۈرك خاقانلىقىنىڭ پايتەختى ئۇتۇ كۈندىن چاڭئەنگە ۋە شىئەنگە ئاسىنا بىكە بىلەن بىللە سۇ جاۋا ئاتلىق مەشھۇر مۇزىكا ئۇستازىمۇ كەلگەن ۋە ئۇ كۇچارلىق بولۇپ سۈي سۇلالىسى ۋاقتىدا ۱۰۰۰ ۋە ۱۰۰۰ چاڭئەندە ئۇزۇن مۇددەت تۇرغان ۋە سۇجاۋا شۇ مەزگىلدە جۇڭگو مۇزىكا سەنئىتىنىڭ بەكمۇ تۆۋەن نامراتلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ جۇڭگو مۇزىكىچىلىقىنىڭ مەزمۇنىنى بېيىتىش ئۇنىڭ سەنئىتىنى ناھايىتى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن مۇكەممەل بولغان توققۇز يۈرۈش مۇزىكا سېستىمىسىنى بەرپا قىلغان ۋە ئۇلار تۆۋەندىكىچە ۋە

كۇچار مۇزىكىسى

قەشقەر مۇزىكىسى

بۇخارا مۇزىكىسى

سەمەرقەنت مۇزىكىسى

غەربىي لياۋ مۇزىكىسى

ھىندى مۇزىكىسى

كۆرىيە مۇزىكىسى

چىڭ مۇزىكىسى

لى خۇا مۇزىكىسى

بۇنىڭ ئىچىدە چىڭ مۇزىكىسى بىلەن لى خۇا مۇزىكىسى جۇڭگونىڭ ئەنئەنىۋى مۇزىكىسى ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا يەتتە خىل مۇزىكىنىڭ ئىچىدىن ھىندى مۇزىكىسى بىلەن كورىيە مۇزىكىسىنى ھېسابقا ئالمىغاندا قالغان بەش خىل مۇزىكا كۇچار مۇزىكىسىنى ئاساس قىلغان ئۇيغۇر مۇزىكىسى ئىدى. سۇجاۋا پىيىپا چېلىشقا ناھايىتى ئۇستا بولۇپ شۇ چاغدا جۇڭگودىن ئۇنىڭغا ئەڭ كەلگەندەك بىرەر مۇزىكانت چىققان ئەمەس. شۇڭا ئۇ مۇزىكا ئۇستازى دېگەن ھۆرمەتلىك نامغا ئىگە بولغان.

جۇڭگو تاڭ سۇلالىسى دەۋرىگە كەلگەندە ۋىيۇن ۋىيۇن سۇجاۋا بارىتىپ بەرگەن توققۇز يۈرۈش مۇزىكا سېستىمىسى ئاساسىدا ۋىيۇن يىلى يۈرۈش مۇزىكا سېستىمىسىنى بەرپا قىلدى. بۇلار تۆۋەندىكىچە: كۇچار مۇزىكىسى قەشقەر مۇزىكىسى ئۇرپان مۇزىكىسى غەربىي لياۋ مۇزىكىسى بۇخارا مۇزىكىسى سەمەرقەنت مۇزىكىسى كامبۇدزا مۇزىكىسى كورىيە مۇزىكىسى يەن مۇزىكىسى چىڭ شاڭ مۇزىكىسى مانا شۇ ئون يۈرۈش مۇزىكا سېستىمىسى ئىچىدە ئالتە خىل مۇزىكا بۇنىڭغا تۇرپان مۇزىكىسى قوشۇلغان. كۇچار مۇزىكىسىنى ئاساس قىلغان ئۇيغۇر مۇزىكىسى ئىدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى غەربىي لياۋ مۇزىكىسىمۇ مەلۇم دەرىجىدە خەنزۇ مۇزىكىسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان ھون مۇزىكىسى بولۇپ قەدىمكى ئۇيغۇر مۇزىكىسى ئىدى. بۇنىڭدىن تاشقىرى كۇچار ئۇسۇلىنى ئاساس قىلغان ئۇيغۇر ئۇسۇل سەنئىتىمۇ ئۇيغۇر مىللى ھەيكەلتاراشلىقى بىلەن رەسسامچىلىقنىڭ ئەنئەنىۋى ئالاھىدىلىكلىرىنى ئاساس قىلغان بۇددا سەنئىتىمۇ ئاساسەن ھەيكەلتاراشلىق ۋە رەسساملىق خەنزۇلارنىڭ ھەيكەلتاراشلىق ۋە رەسساملىق سەنئىتىگىمۇ كۈچلۈك تەسىر قىلغان. بۇنىڭغا دۇڭخۇاڭ مىڭ ئۆيىدىكى ھەيكەللەر تام سىزما رەسىملىرى ئىسپات بولىدۇ. شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى ئەسىرنىڭ باشلىرىدا خوتەنلىك ئۇيغۇر رەسسامى يۇچىزىنىڭ تاڭ سۇلالىسى پادىشاھى لى شىمىنىڭ ۋىيۇن ۋىيۇن تەكلىۋىگە بىنائەن شىئەنگە كېلىپ ساكيامۇنىڭ ئىچىك سۈرىتىنى سىزىپ بەرگەن. جۇڭگو رەسساملىرى بۇددا رەسسامچىلىقىدىكى رەسىم سىزىش سەنئىتىنى ۋە غەرب ئەللىرىدىكى كىشىلەرنىڭ رەسىمىنى سىزىش سەنئىتىنى ئۇنىڭدىن ئۆگەنگەن. چۈنكى يۇچىزىنىڭ رەسسامچىلىقتا غەرب ئۇسلۇبىدىكى رەسسامچىلىقتا تەڭدىشى يوق رەسسام ئىدى. جۇڭگونىڭ قەدىمكى چاغدىكى مەنىۋى مەدەنىيەتنىڭ پەلسەپە بىلەن ئەدەبىياتىنىڭ بېيىشى ۋە يۈكسۈلۈشىنى ئۇيغۇرلارنىڭ قوشقان ئۆچمەس تۆھپىسىدىن ئاجرىتىپ قاراش تولىمۇ بىمەنىلىك بولىدۇ. بۇددا دىنى ئەڭ دەسلەپ جۇڭگوغا تارقىلىشى بۇرۇن ئۇيغۇرلار ئارىسىدا يىلتىز تارتقان ئىدى. ئۇيغۇرلار ئىچىدىن چىققان مەشھۇر بۇددىست راھىبلار ئەسىردىن باشلاپ بۇددا دىنىنى جۇڭگوغا تونۇشتۇرۇشقا كىرىشكەن. بۇنىڭغا كۇچارلىق ئۇلۇغ بۇددىست پەيلاسۇپ ۋە مەشھۇر تەرجىمان شائىر كوماراجىۋانى مىسال كەلتۈرۈش يېتەرلىك. كوماراجىۋا مىلادىنىڭ ۋىيۇن يىلى تۇغۇلۇپ ۋىيۇن يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن. كىچىك ۋاقتىدا دادىسىغا ئەگىشىپ ھىندىستانغا بارغان. ئۇ ھىندىستاندا كۆپ يىللار تۇرۇپ بۇددىزىم ئەقىدىلىرىنى ئىرىشىپ ئۆگەنگەن. شۇ چاغلاردا بۇددىزىم تەلىماتىدا ماخىيانا ۋە خىنپايانا دەپ ئاتىلىدىغان چوڭ ئىككى مەزھەپ ئىككى ئېقىم بار ئىدى. كوماراجىۋا بۇ ئىككى چوڭ مەزھەپ ئىچىدىن خىنپايانا مەزھىپىنى قوبۇل قىلغان. ئۇ ھىندىستاندىن قايتىپ كېلىۋاتقان چاغدا قەشقەردە شورى ئاساما ئاتلىق بۇددا راھىپىغا يولۇققان ۋە ئۇنىڭدىن ماخىيانا مەزھىپىنى ئۆگىنىپ بۇرۇن قوبۇل قىلغان خىنپايانا مەزھىپىدىن ۋاز كەچكەن. كوماراجىۋا قەشقەردىن ئۆتۈپ ئاقسۇغا كەلگەندە ئاجايىپ بىر راھىپقا يولۇققان. ئۇ راھىپ ئۆزىنى دۇنيادا تەڭداشسىز راھىپ ھېسابلاپ ھەمىشە ماخىتىپ ۋە ئەگەر بۇددا ئەقىدىلىرى بويىچە بىرەر كىشى مەن بىلەن مۇنازىرىلىشىپ مېنى يېڭىدىغان بولسا ئۇنداق كىشىگە بېشىمنى كېسىپ بېرىمەن. دەيدىكەن. كوماراجىۋا شۇ راھىپ بىلەن مۇنازىرىلىشىپ ئۇنى يېڭىپ قويىدۇ. بۇ ۋەقە غەربتىكى بۇددا دۇنياسىنى زىلزىلىگە كەلتۈرىدۇ. كوماراجىۋانىڭ داڭقى غەرب ئەللىرىگە تارقىلىدۇ. بۇ ۋەقەدىن كۇچار خانى ناھايىتى چوڭ پەخىرلىشىش ھېس قىلىپ كوماراجىۋانىڭ ئالدىغا ئاقسۇغا كېلىپ ئۇنى ئىززەت ھۆرمەت بىلەن كۇچارغا ئېلىپ كېتىدۇ. كوماراجىۋانى كۇچار دۆلىتىنىڭ بىرى ئۇستازى دەپ جاكالايدۇ. تارىختىن خەۋرى بار كىشىلەرگە مەلۇم بولغاندەك كوماراجىۋا مەلۇم سەۋەبلەر بىلەن مىلادىنىڭ ۋىيۇن يىلى ھازىرقى گەنسۇنىڭ ئۇۋىيغا كەلگەن. ئۇ شۇ جايدا يىل تۇرغان. كوماراجىۋا شۇ مەزگىلدە خەنزۇ يېزىقىنى ئىلىنى پۇختا مۇكەممەل چوڭقۇر ئۆگەنگەن. شۇ چاغدىكى جۇڭگو تارىخىدا ئىككى چىن سۇلالىسى بىلەن شىمال ۋە جەنۇبى سۇلالىلەر دەۋرى دەپ ئاتالغان ناھايىتى قالايمىقان ئاساسەن ئۇرۇش قالايمىقانچىلىقى بىر دەۋر ئىدى. جۇڭگودىكى بەزى

خانلىقلارنىڭ ئالىي ھۆكۈمرانلىرى بۇددا دىنىنىڭ نادان ساددا خەلقلەرنى ئاسانلا ئالداپ كېتەلەيدىغان پاسسىپ ئىدىيىسىدىن پايدىلىنىپ خەلقنى بىخۇتلاشتۇرۇپ ئۆزلىرىگە قارشى چىقمايدىغان يۇۋاش پۇقرالارغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن ھىچنەرسىگە قارىماي بارلىق تىرىشچانلىقلارنى كۆرسىتىپ بۇددا دىنىنى تەشەببۇس قىلىۋاتقان ئىدى. بۇددا دىنىغا كۈچلۈك تەرىپدار بولغان كېيىنكى چىن خانلىقى ۱۱۱۱-۱۱۱۸-يىلنىڭ خانى ياۋشىيىن ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۸-يىلىغىچە خان بولغان ۱۱۱۱-يىلىدىن ۱۱۱۸-يىلى كوماراجىۋانى تەكلىپ قىلىپ شىئەنگە ئېلىپ كەلگەن ۋە ئۇنى دۆلەتنىڭ يېرى ئۇستازى دەپ جاكارلىغان. ياۋشىيىننىڭ يارىتىپ بەرگەن كەڭ ئىمكانىيىتىدىن پايدىلانغان كوماراجىۋا شىئەندىكى مەشھۇر بۇددا ئىبادەتخانىلىرىنىڭ بىرىدە ۱۱۱۸-شاگىرتقا بۇددا ئەقىدىلىرىدىن دەرس بەرگەن. ياۋشىيىن دائىم ئىبادەتخانىغا بېرىپ ئۇنىڭ دەرسىنى ئاڭلىغان. كېيىنكى چاغلاردا ئۇنىڭ شاگىرتلىرىدىن بىرقانچىسى ۱۱۱۸-دائىشمەن ۱۱۱۸-ئەۋلىيا ۱۱۱۸-دېگەن نامغا ئىگە بولغان. كوماراجىۋا شىئەندە بۇددا ئەقىدىلىرىدىن دەرس ئۆتكەندىن تاشقىرى بۇددا نامىلاردىن ۱۱۱۸-جىلىدىلىق ۱۱۱۸-پارچە كىتابىنى قەدىمكى ھىندى تىلىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان. بۇنىڭدىن باشقا بەدىئىيلىكى ناھايىتى كۈچلۈك بولغان بۇددا رىۋايەتلىرىدىن ناھايىتى نۇرغۇن ئەسەرلەرنى قەدىمكى ھىندى تىلىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلغان. ئۇنىڭ قولىدىن چىققان تەرجىمە ئەسەرلەرنىڭ تىلى بەكمۇ راۋان مەزمۇنى چوڭقۇر بولسىمۇ چۈشىنىشلىك بولغان. كوماراجىۋانىڭ دىن پەلسەپە ئەدەبىيات ساھەسىدىكى پائالىيىتى جۇڭگو بۇددىزىم پەلسەپىسىنىڭ ۋە ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتىغا ناھايىتى كۈچلۈك تەسىر كۆرسەتكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئۇلۇغ بۇددىست پەيلاسوپ داڭلىق تەرجىمان تالانتلىق شائىر دېگەن نامغا ئىگە بولغان. خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا قەدىمكى چاغدىن تارتىپ ۱۱۱۸-ئەسىرگىچە ئۇلۇغ ساياھەتچى ماڭېلان غەرب بىلەن شەرق ۋە شەرق بىلەن غەرب ئارىسىدىكى دېڭىز ئوكيان يولىنى ئاچقۇچى ۱۱۱۸-ئاسىيا بىلەن ياۋرۇپا ئارىسىدىكى خەلقئارا قاتناش يولى ۱۱۱۸-ئاتالمىش يىپەك يولى ۱۱۱۸-بالغۇزلا غەرب بىلەن شەرق ئەللىرى ئارا سودا ئارقىلىق ئىقتىساد ئالماشتۇرۇش يولى بولۇپلا قالماستىن مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش ئارقىلىق شەرق ئەللىرى بىلەن غەرب ئەللىرىنىڭ قەدىمكى ئەنئەنىۋى مىللى مەدەنىيىتى ئاساسىدا شانلىق يۈكسەك مەدەنىيەت يارىتىشىدا ئالتۇن كۆۋرۈكلۈك رول ئوينىغان. بولۇپمۇ بۇ ئۇلۇغ تارىخىي مۇجىزىدە ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرى ئاساسى ۱۱۱۸-ئۆگىنىش ۋە تونۇشتۇرۇش جەھەتتە ۱۱۱۸-رولىنى ئوينىغان.

ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرى ئۆز تارىخىنىڭ ئۇزاق داۋام قىلغان قەدىمكى باسقۇچلىرىدا ئىران ئەھمەنلار سۇلالىسى ۱۱۱۸-يىلى بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىدىن ۱۱۱۸-يىل بۇرۇنقى چاغىچە ھۆكۈم سۈرگەن. گىرىك باكتىرىيە پادىشاھلىقى ۱۱۱۸-يىلى بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىدىن ۱۱۱۸-يىل بۇرۇنقى چاغىچە ھۆكۈم سۈرگەن. ياۋچىلار دۆلىتى بولغان توخارىستان ۱۱۱۸-يىلى بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىدىن ۱۱۱۸-يىل بۇرۇنقى چاغىچە ھۆكۈم سۈرگەن. كوشات ئېمپىرىيىسى ۱۱۱۸-يىلى بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىنىڭ ۱۱۱۸-يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن. ئاق ھون ئېمپىرىيىسى ۱۱۱۸-يىلى بۇرۇنقى چاغدىن تارتىپ مىلادىنىڭ ۱۱۱۸-يىلىغىچە ھۆكۈم سۈرگەن. قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ قەدىمكى چاغدىكى شانلىق مەدەنىيىتىنى يارىتىشىدا قاتناشقان بولسا تۈرك خانلىقى دەۋرىدىكى ۱۱۱۸-۱۱۱۸-ناھايىتى يۈكسەك مەدەنىيەتنى ياراتقۇچىلار قاتارىدىن ئۈستۈن ئورۇن ئالغان ئىدى.